

ฐานข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลห้วยหว้า

โดยองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยหว้า
อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี

คำนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๑- มาตรา ๕๗ รัฐต้อง (๑) อนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และจัดให้มีพื้นที่สาธารณะสำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้สิทธิและมีส่วนร่วมในการดำเนินการภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญอย่างยิ่ง ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์ศรีเกียรติภูมิ แก่คนไทย สามารถประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนาใช้กับชีวิตได้อย่างเหมาะสมสร้างความสมดุลคนกับสังคม และธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรุงวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสม

กองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนตำบลหัวหว่า ได้เล็งเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลหัวหว่า จึงได้จัดกิจกรรมในการสำรวจข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญและมีประโยชน์ไว้ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน และหวังว่าเป็นอย่างยิ่งว่าฐานข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนในกรณีศึกษาข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลหัวหว่า ต่อไป

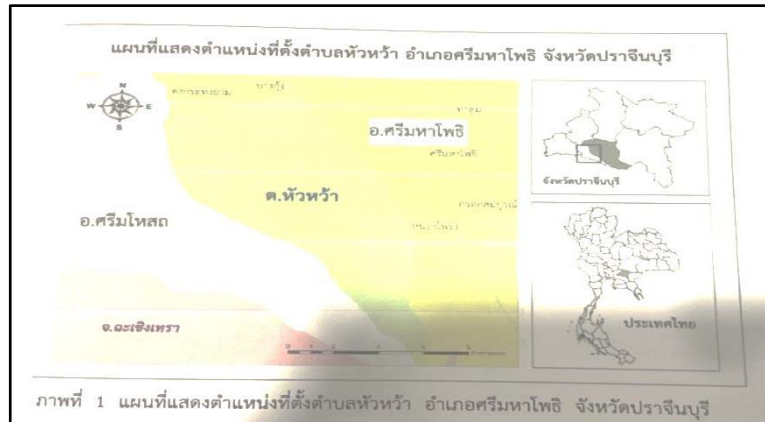
กองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลหัวหว่า

ข้อมูลพื้นฐานตำบลหัวหว้า อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี

สภาพทั่วไป

ที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลหัวหว้ามีพื้นที่ทั้งสิ้น ๙๘.๕ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๖๑,๕๒๖ ไร่ อยู่ในเขตอำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี สภาพทั่วไปเป็นที่ราบลักษณะภูมิอากาศอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ภูมิอากาศอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ภูมิอากาศร้อนชื้นแกวศุนย์สูตรร้อนจัดในฤดูร้อน ฤดูหนาวมีอากาศค่อนข้างหนาวเย็น

- ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลดงกระทงยาม อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี
- ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลหนองโพรง อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอศรีมหาโสภ จังหวัดปราจีนบุรี

จำนวนหมู่บ้านในตำบลหัวหว้าประกอบด้วย ๑๗ หมู่บ้าน (www.huawa.go.th, ๒๕๖๕) ได้แก่ หมู่ที่ ๑ บ้านหัวหว้า

บ้านหัวหว้าเป็นหมู่บ้านของวิถีชีวิตไทยพวน คนพวนอาศัยอยู่เป็นกลุ่มขนาดใหญ่

หมู่ที่ ๒ , ๓, ๑๕ บ้านเกาะสมอ (โพนไชย)

วิถีชีวิตบ้านเกาะสมอมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม และเป็นทุ่งนา ลักษณะบ้านเรือนที่ปลูกอาศัยจะสร้างอยู่ใกล้ๆ กัน แยกกันชัดเจนระหว่างพื้นที่นา สวน ที่ดินทำกิน ประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านมีอาชีพทำการเกษตร เช่น ทำนา ทำสวน แต่เดิมชาวบ้านเกาะสมอมีอาชีพทำนาเป็นหลัก มีร่องน้ำไหลขนาดใหญ่มีเรือสินค้าบรรทุกข้าวสารและมีเรือสำเภามา แลกเปลี่ยนสินค้า ชาวบ้านจะนำสินค้ามาโดยบรรทุกเกวียน บางคนก็แบกหาม บริเวณที่แลกเปลี่ยนสินค้าคือ บริเวณร่องน้ำไหล อยู่บริเวณสวนสุขภาพหมู่ที่ ๑๕ ในปัจจุบันแต่คลองหรือที่เรียกว่าร่องน้ำไหลขนาดใหญ่นั้น ปัจจุบันเหลือเพียงแค่วังเล็กๆ คนเกาะสมอชอบทำการค้าขาย สังเกตเห็นได้จากชุมชนหน้าวัด ยังคงมีสภาพห้องแถวตลาดเก่าให้เห็นประวัติหมู่บ้านเกาะสมอ (โพนไชย) เมื่อต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แห่งราชวงศ์จักรีได้มีผู้กล้า"นักรบผู้ยิ่งใหญ่" นามว่า "ปู่ขุนคำแสง สุริยวงศ์" ได้รวบรวมลูกหลานญาติพี่น้องอพยพหนีความยากลำบากจากเมืองเชียงขวาง เมืองหลวงพระ

บาง เมืองเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งท่านเป็นผู้มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกลสังเกตเห็นว่า สถานที่แห่งนี้มีแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ ควรแก่การยึดเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยตั้งรกรากถิ่นฐาน เป็นแหล่งทำมาหากินของลูกหลานปัจจุบันตั้งอยู่ที่ "บ้านเกาะสมอ" ตำบลหัวหว้า อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี โดยตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านโพนไชย" ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น "บ้านเกาะสมอ (โพนไชย)" เนื่องจากบริเวณหมู่บ้านมีน้ำล้อมรอบเมื่อยามมีน้ำหลากและมีต้นสมออยู่เป็นจำนวนมากในหมู่บ้าน โดยมีภรรยา "พวน" เป็นภาษาพูดในท้องถิ่น จึงเรียกตนเองว่า "คนพวน" หรือ "ไทยพวน"

หมู่ที่ ๔ บ้านหายโศก

แต่เดิมหมู่บ้านนี้มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหารเหลือกินเหลือใช้ ปลาที่เหลือกินก็ทำปลาร้าจนล้นไห ต่อมาเกิดปัญหาข้าวปลาอาหารไม่สมบูรณ์เหมือนแต่ก่อน เปรียบว่าไหยังโศกเศร้า จึงพากันเรียกบ้านนี้ว่า บ้านไหโศก ต่อมาก็เพี้ยนเป็นบ้านหายโศกเช่นทุกวันนี้

หมู่ที่ ๕,๖ บ้านหัวซา

เดิมทีชาวบ้านบ้านหัวซาเป็นชาวพวนอพยพมาจากนครเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยการนำของพระแก้วกัณฑ์มาอยู่บ้านเรือ มีน้ำอุดมสมบูรณ์ดี อยู่มาไม่นานเกิดโรคภัยไข้เจ็บล้มตายกันอยู่บ่อย ๆ พระแก้วกัณฑ์จึงพายำมาทางทิศตะวันออก ประมาณ ๒ กิโลเมตรปรากฏว่าโรคภัยไข้เจ็บเบาลง หรือที่ภาษาพวนเรียกว่า "ซาหลง" จึงตั้งชื่อว่า "บ้านหัวซา" อยู่มามีความสุขสบายใจก็สร้างวัดหัวซาให้ลูกหลานได้เล่าเรียนหนังสือ ได้รับการศึกษามีงานทำเป็นข้าราชการมากที่สุดหมู่บ้านหนึ่ง มีการปกครองแบ่งหมู่บ้านเป็น ๒ หมู่บ้าน ทางทิศตะวันตกเป็นหัวซาหมู่ที่ ๖ ทางทิศตะวันออกเป็นบ้านหัวซา หมู่ที่ ๕

หมู่ที่ ๗ บ้านหนองกาน้ำ

เดิมบ้านหนองกาน้ำมีหนองน้ำขนาดใหญ่ มีฝูงกาจำนวนมากมาอาศัยบริเวณหนองน้ำ เพื่อหากินปลา ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า "หนองกาน้ำ" มีพื้นที่ราบลุ่ม ส่วนใหญ่เป็นป่าและทุ่งนา ประชากรส่วนใหญ่ทำนา ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกต้นยูคาลิปตัส และทำสวนมะม่วง และมีภาษาพูดที่คล้ายกับภาษาอีสานของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย

หมู่ที่ ๘ บ้านหนองหูช้าง

เดิมบ้านหนองหูช้างมีประวัติเล่าต่อกันมาว่ามีสองตายาย และลูกหลานกลุ่มหนึ่งได้ย้ายถิ่นฐานจากบ้านไผ่ ตำบลหนองแสง อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี ได้มาจับจองที่ดินบริเวณแห่งนี้ทำมาหากินคือ นายชาติ และนางบู มีชัย ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มตั้งหมู่บ้านหนองหูช้างขึ้นมา ปัจจุบันสองตายายได้เสียชีวิตไปแล้ว

หมู่ที่ ๙ บ้านหนองปรือน้อย

ประวัติบ้านหนองปรือน้อย จากคำบอกเล่าเมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา มีนายผ่าน นายหย่อม นายหรั่ง และเพื่อน ๆ อีกจำนวนหนึ่ง ได้เข้ามาจับจองที่อยู่และที่ดินทำกิน บริเวณดังกล่าวนี้มีหนองน้ำที่เต็มไปด้วยต้นปรือ ซึ่งในหนองน้ำแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี เหมาะแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านหนองปรือน้อย"

หมู่ที่ ๑๐ บ้านหนองนก

บ้านหนองนกมีลักษณะเด่นคือ มีหนองน้ำใหญ่อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นที่หากินของสัตว์หลายชนิด ซึ่งหมู่ที่ ๑๐ ได้แยกออกมาจากหมู่ที่ ๙ บ้านหนองปรือน้อย

หมู่ที่ ๑๑ บ้านหนองระเนตร

บ้านหนองระเนตร เดิมชื่อว่าบ้านหนองตาเนตร เพราะตาเนตรหรือนายเนตรเป็นผู้มาอยู่ก่อน และเป็นผู้อารุโส และตาเนตรเป็นเจ้าของหนองน้ำแห่งนี้ ต่อมานายเนตรได้หายสาบสูญไม่มีใครรู้ ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านหนองระเนตร (ระ คือ จากไป) ตั้งแต่นั้นมา โดยมีนายคำตะ บัญศักดิ์เดชเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ในหมู่บ้านแบ่งออกเป็น ๔ คุ่มคือ

- ๑) คุ่มหน้าวัด
- ๒) คุ่มหลังวัด
- ๓) คุ่มโพธิ์งาม
- ๔) คุ่มอ่างหิน

หมู่ที่ ๑๒ บ้านโคกอุดมดี (ปรือวาย)

บ้านโคกอุดมดี (ปรือวาย) ในอดีตฟ้าแล้งต้นปรือตาย เลยตั้งชื่อเป็นปรือวาย ต่อมาครูชูป บุญเชิดมาตั้งโรงสี ชาวบ้านก็เลยมาสร้างบ้านเรือนภายหลังจำนวน

หมู่บ้านทั้ง ๑๗ หมู่ในตำบลหัวหว้า ประกอบด้วยชุมชนไทยพวนขนาดใหญ่ ที่ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานหลังจากอพยพเข้ามาภายหลังจากศึกสงคราม ชาวไทยพวนได้กระจายตัวตั้งถิ่นฐานในตำบลหัวหว้ามาตั้งแต่สมัยอพยพเข้ามา ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้าน โดยเป็นชุมชนพวนเกือบทั้งหมดทั้งสิ้น ๗หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ ๑ บ้านหัวหว้า หมู่ ๒,๓,๑๕ บ้านเกาะสมอ หมู่ ๔ บ้านหายโศก หมู่ ๕,๖ บ้านหัวขา หมู่ ๙ บ้านหนองปรือน้อย หมู่ ๑๒ บ้านโคกอุดมดี (ปรือวาย) นอกนั้นก็จะมีการปะปนกับกลุ่มคนลาวในหมู่ต่าง ๆ กระจายตัวกันไป

สภาพภูมิประเทศ

ตำบลหัวหว้า มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินเปรี้ยว มีบางส่วนเป็นดินร่วนปนทราย เหมาะแก่การทำนา เลี้ยงสัตว์

สภาพภูมิอากาศ

ลักษณะทางภูมิอากาศเป็นแบบมรสุม มี ๓ ฤดู คือ ฤดูร้อนอากาศร้อนจัด เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม ฤดูฝนมีฝนตกชุกเริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม ฤดูหนาวอากาศค่อนข้างหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์

สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพของประชากรในพื้นที่

๑. อาชีพหลัก ประชากรในตำบลหัวหว้า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร (ทำไร่/ทำนา/เลี้ยงสัตว์)
๒. อาชีพรอง รับจ้างทั่วไป ค้าขาย รับราชการ ธุรกิจส่วนตัว พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานบริษัท
๓. อาชีพเสริม สานหมวก สานแข่ง ทำรองเท้า ผักปลอดสารพิษ

หน่วยธุรกิจ/ชุมชน/ตำบล

๑. บั๊มน้ำมันและก๊าซ จำนวน ๑ แห่ง
๒. โรงงานอุตสาหกรรม จำนวน ๔ แห่ง
๓. โรงสีข้าว จำนวน ๒ แห่ง
๔. ฟาร์มเลี้ยงไก่ จำนวน ๑ แห่ง
๕. ฟาร์มเลี้ยงสุกร จำนวน ๒ แห่ง

สภาพทางสังคม

ด้านการศึกษา

สถาบันการศึกษาในสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลหัวหว้า มีอยู่ ๑ แห่ง คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอายุ ๓ ขวบ และเป็นสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เขต ๑ จำนวน

๑. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหัวซา
๒. โรงเรียนหัวซาวิทยา
๓. โรงเรียนชุมชนบ้านเกาะสมอ (สามัคคีวิทยา)
๔. โรงเรียนวัดเนินผาสุก
๕. โรงเรียนวัดหนองหูช้าง
๖. โรงเรียนบ้านหนองปรือน้อย

ด้านสถาบันและองค์กรทางศาสนา

มีวัดและสำนักสงฆ์ จำนวน ๑๔ แห่ง

๑. วัดป่าโพธิแก้ว ๑
๒. วัดป่าโพธิแก้ว ๒
๓. วัดป่าหนองใหญ่
๔. วัดป่าพระธาตุโพธิทอง
๕. วัดคลองสมบุญ
๖. วัดโคกอุดมดี
๗. วัดหนองปรือน้อยสง่างาม
๘. วัดหนองระเนตร
๙. วัดหนองหูช้าง
๑๐. วัดเนินผาสุก
๑๑. วัดเกาะแก้วสถาวร
๑๒. วัดหัวซาธรรมการาม
๑๓. วัดเกาะสมอ
๑๔. วัดหัวหว้า

ด้านสาธารณสุข

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหัวหว้า ตั้งอยู่ที่ ม.๓ (เกาะสมอ)

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองปรือน้อย ตั้งอยู่ที่ ม.๙ (บ้านหนองปรือน้อย)

ด้านสถานที่ท่องเที่ยว

- แหล่งน้ำโบราณบ้านหัวซา ม.๕

- ถนนช้าง หรือ ถนนทางเข้าสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลหัวหว้า

ด้านการคมนาคม

ตำบลหัวหว้า สามารถเดินทางติดต่อกับเขตอำเภอใกล้เคียงได้สะดวกทางรถยนต์ มีเส้นทางในการติดต่อระหว่างอำเภอ จังหวัด ได้อย่างสะดวกสบายส่วนเส้นทางรถติดต่อกภายในตำบลหรือหมู่บ้านอยู่ในเกณฑ์ดี และที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลหัวหว้า ตั้งอยู่ห่างจากถนนทางหลวงหมายเลข ๓๐๗๐ ระยะทางประมาณ ๘๐๐ เมตร และตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอศรีมหาโพธิ์ ระยะทาง ๙ กิโลเมตร

การบริการขั้นพื้นฐาน ของ อบต.หัวหว้า

๑. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

๑. จุดสกัดสถานีตำรวจภูธรศรีมหาโพธิ์ จำนวน ๑ แห่ง (ตั้งอยู่ที่ ม.๓ บ้านเกาะสมอ)
๒. อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน จำนวน ๑๗ หมู่บ้าน
๓. ตำรวจบ้าน จำนวน ๑๗ หมู่บ้าน
๔. ติดตั้งกล้องวงจรปิด (CCTV) ภายในตำบลหัวหว้า

๒. วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงาน ได้แก่

- รถยนต์บรรทุกน้ำขนาด ๖,๐๐๐ ลิตร จำนวน ๒ คัน
- รถยนต์กระบะ ๒ ประตู จำนวน ๑ คัน
- วิทยุสื่อสาร จำนวน ๖ อัน
- เสื้อชูชีพ จำนวน ๑๐ ตัว
- กรวยจราจร จำนวน ๑๐ อัน

แหล่งน้ำและทรัพยากรธรรมชาติ

๑. แหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่
  - ลำน้ำ ลำห้วย จำนวน ๒ สาย
  - บึง หนองและอื่นๆ จำนวน ๑๘ แห่ง
  - ฝายน้ำล้น จำนวน ๒ แห่ง
  - ป่อน้ำตื้น จำนวน ๑,๘๐๗ แห่ง
๒. ประปาหมู่บ้าน จำนวน ๒๑ แห่ง

วัฒนธรรมท้องถิ่นตำบลหัวหว้า

ไทยพวน

ชมรมไทยพวนจังหวัดปราจีนบุรี นำโดย ท่านนายกสุรชัย ทนสิงห์ ประธานชมรมไทยพวนจังหวัดปราจีนบุรี ที่ได้รับโล่เชิดชูเกียรติ "วัฒนธรรมคุณากร" ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อกระทรวงวัฒนธรรม

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาวพวน

ไทยพวนหรือลาวพวน (Phuans) จัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทหรือไต (Tai) มีถิ่นฐานอยู่บริเวณที่ราบสูงเชียงขวาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ชาวพวนมีภาษาพูดเป็นของตนเอง จัดอยู่ในกลุ่มภาษาตระกูลไท-กะไต (Tai - kadai Language) และสร้างเมืองของตนเองชื่อว่าเมืองพวนหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเมืองเชียงขวาง มีเมืองคุณเป็นราชธานี สาเหตุที่เรียกว่า "พวน" อาจเป็นชื่อเรียกจากสภาพแวดล้อมของชาวพวน มีข้อสันนิษฐานที่มาของชื่ออยู่ด้วยกันสองกรณี คือ กรณีแรก ที่มาของชื่ออาจมาจากภูเขาลูกหนึ่งในบริเวณพื้นที่ราบสูงเชียงขวาง ชื่อว่า "ภูพวน" ซึ่งภูเขาลูกนี้ตั้งอยู่ใกล้กับถิ่นฐานของชาวพวน จึงเรียกชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์บริเวณนั้นตามชื่อภูเขาพวน กรณีที่สอง คำว่า "พวน" อาจมาจากชื่อของลำน้ำสายหนึ่งในแขวงเชียงขวาง ชื่อว่า "ลำน้ำพวน" มีชาวพวนตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยอยู่ตามบริเวณลำน้ำ จึงนำชื่อลำน้ำนั้นมาเป็นชื่อเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณแห่งนี้ (เจนสุดา สมบัติ, ๒๕๔๘, หน้า ๒๘ - ๒๙)

ชาวพวนจัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งของชนชาติไท ก่อนการอพยพลงมาตั้งถิ่นฐานบริเวณดินแดนตอนล่างของประเทศจีน เดิมคนเหล่านี้มีถิ่นฐานอาศัยอยู่ในบริเวณตอนกลางของประเทศจีนระหว่างแม่น้ำฮวง-โหวกับแม่น้ำแยงซีเกียง รวมตัวกันเป็นกลุ่มชนขนาดใหญ่หลากหลายเผ่าพันธุ์ /ระกอบด้วย ไทม้ง ไทดำไทแดง ไทขาว ไทเขิน ไทละว้า ไทสยาม ไทก่อ ไทมูเซอ ไทยวน ไทพวน ไทลาว ฯลฯ เรียกรวมกันว่าชนชาติไท(คำหลวง หน่อคำ. ๒๕๕๕ : ๖๗) มีเมืองใหญ่อยู่ด้วยกัน ๓ เมือง คือ เมืองลุง เมืองปา เมืองจี้ว เป็นนครที่มีความรุ่งเรืองและอาณาเขตกว้างใหญ่ ครั้นต่อมาเมื่อจีนเริ่มมีความเข้มแข็งได้นำกองทัพเข้ามารุกรานเมืองของชนชาติไทหลายครั้งหลายครา กระทั่งถึงรัชสมัยฉินซีฮ่องเต้แห่งราชวงศ์ฉิน กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของอาณาจักรฉินนำกองทัพเข้าทำศึกปราบปรามแคว้นต่างรวมอาณาจักรให้เป็นปึกแผ่น เมืองของชนชาติไทถูกกองทัพจีนตีแตกตกเป็นเมืองขึ้นของจีน ผลของสงครามทำให้ชาวไทบางส่วนอพยพลี้ภัยสงครามกระจายตัวลงมาสร้างบ้านเมืองบริเวณทางตะวันตกและตอนใต้ของจีน (บุญมี เทปสีเมือง, ๒๕๕๓, หน้า ๑๔๖)

ประมาณ พ.ศ.๖๐๐ เกิดการอพยพครั้งใหญ่ของชนชาติไทลงมาตั้งถิ่นฐานบริเวณตอนใต้ของจีนเนื่องจากราชวงศ์ฮั่นแห่งอาณาจักรจีนได้แผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาในเขตแดนอาณาจักรอ้ายลาวของชนชาติไทจีนนำกองทัพเข้ารุกรานเมืองต่างๆของอ้ายลาว หลังจากตีอาณาจักรอ้ายลาวแตกจีนได้ผนวกดินแดนอ้ายลาวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรจีน ชาวไทบางกลุ่มที่ไม่ต้องการอยู่ภายใต้การปกครองจึงพากันอพยพออกจากเมืองลงมาสร้างบ้านเมืองของตนขึ้นใหม่ทางตอนใต้ในเขตแดนหนองแสสมทบกับชาวไทที่อพยพลงมาอาศัยอยู่ก่อนหน้านี้ (บุญมี เทบสีเมือง, ๒๕๕๓, หน้า ๑๕๐ - ๑๕๑)

พันธุ์ไทที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตหนองแสหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าน่านเจ้า ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอ้ายกลุ่มชาวพวน และกลุ่มชาวม้ง (คำหลวง หน่อคำ, ๒๕๕๕, หน้า ๖๗) อพยพหนีภัยสงครามมาจากตอนกลางของจีนมาสร้างบ้านเมืองใหม่ในดินแดนมียู่ด้วยกัน ๖ นครรัฐ ซึ่งแต่ละนครรัฐเป็นอิสระต่อกัน ต่อมาราว พ.ศ. ๗๖๘สมัยจีนแตกแยกออกเป็น ๓ ก๊ก ได้แก่ จ๊กก๊ก วูยก๊ก และง่อก๊ก เมืองหนองแสถูกกองทัพจีนภายใต้การนำของจูกัดเหลียงขงเบ้งยกทัพเข้ามารุกราน และรวบรวมหัวเมืองน้อยใหญ่ในเขตหนองแสไว้ในอำนาจของอาณาจักรจ๊กก๊ก เมื่อจ๊กก๊กถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรวูยก๊ก หัวเมืองต่างๆที่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของจ๊กก๊กจึงตั้งตนเป็นอิสระปกครองตนเอง

หลังจากสิ้นยุคสมัยสามก๊ก หัวเมืองในเขตหนองแสยังคงถูกกองทัพจีนรุกรานตามมาอีกหลายครั้งกระทั่งถึงรัชสมัยของขุนสึโนโลเจ้าผู้ครองเมืองหนองแสทำการรวบรวมเมืองในดินแดนหนองแสให้เป็นปึกแผ่นและปฏิรูปการปกครองรวมอำนาจจากหัวเมืองต่างๆเข้าสู่ศูนย์กลาง แบ่งการปกครองของอาณาจักรออกเป็น ๖ นครรัฐ ได้แก่ เมืองมั่งซุย เมืองเอี้ยเซ่ เมืองล้านกง เมืองเทิงเชียง เมืองซีล้าน และเมืองหนองแสเป็นเมืองเอกจากนี้ขุนสึโนโลได้เจริญสัมพันธไมตรีส่งเครื่องราชบรรณาการไปให้กับอาณาจักรจีน จีนยอมอาณาจักรหนองแสเป็นเมืองภายใต้การดูแลของจีน และจะไม่นำกองทัพเข้ามารุกรานอาณาจักรหนองแสภายหลังขุนสึโนโลสวรรคตใน พ.ศ.๑๒๒๘ อาณาจักรหนองแสได้มีกษัตริย์สืบต่อราชสมบัติต่อมาอีกสองพระองค์ก่อนถึงรัชสมัยของขุนบรมราชาธิราช (บุญมี เทบสีเมือง, ๒๕๕๓, หน้า ๑๕๘ - ๑๕๙)ขุนบรมหรือพี่ล่อโทะขึ้นครองราชย์เป็นเจ้าผู้ครองหนองแสใน พ.ศ. ๑๒๗๒ ขณะนั้นพระองค์ได้ ๓๒ พรรษา มีพระมเหสีสองพระองค์นามว่า พระนางเอ็ดแดงกับพระนางยมพาลา มีพระราชโอรสด้วยกัน ๗พระองค์ ในรัชสมัยของขุนบรมได้ทำศึกสงครามขยายดินแดนออกไปอย่างกว้างขวาง สร้างสัมพันธไมตรีกับจักรพรรดิจีนนามว่าเทียนจงหวังดีด้วยการส่งเครื่องบรรณาการไปจิมก้อง พระองค์อยู่ปกครองเมืองหนองแสอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งก่อนจะย้ายมาสร้างเมืองใหม่ในบริเวณตอนเหนือของประเทศเวียดนาม การย้ายเมืองของ

ขุนบรมอาจมีสาเหตุมาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของเมืองหนองแสนั้นอยู่ใกล้กับอาณาเขตของจีน และหัวเมืองในเขตหนองแสถูกกองทัพจีนเข้ามารุกรานอยู่บ่อยครั้ง พระองค์จึงตัดสินใจเกณฑ์ไพร่พลส่วนหนึ่งจากเมืองหนองแสอพยพลงมาทางตอนใต้สร้างเมืองแห่งใหม่ นามว่า "เมืองกาหลงหรือเมืองถ่าน" บริเวณน่าน้อยอ้อยหนู (Dien Bien Phu) ในเขตสิบสองจุไทในดินแดนประเทศเวียดนามปัจจุบัน (บุญมี เทบสีเมือง, ๒๕๕๓, หน้า ๑๖๒) ต่อมาเมื่ออิทธิพลขอมทางตอนใต้ของอาณาจักรน่านเจ้าเสื่อมอำนาจ เป็นระยะเวลาที่พระโอรสทั้งเจ็ดของขุนบรมอยู่ในช่วงเจริญวัยมีความรู้สามารถเรื่องศึกสงคราม ขุนบรมจึงมอบหมายให้พระโอรสทั้งเจ็ดนำกองทัพไปขับไล่อิทธิพลขอมพร้อมทั้งสร้างเมืองใหม่เพื่อขยายอำนาจของอาณาจักรน่านเจ้า พระองค์ได้มอบกองทัพและทรัพย์สมบัติจำนวนหนึ่งแก่โอรส (สิลา วีระวงส์, ๒๕๓๙, หน้า ๒๔) โดยให้พระโอรสแต่ละองค์ไปสร้างเมืองต่างๆ ดังนี้

พระองค์ที่ ๑ ขุนล่อ	สร้างเมืองเชียงทอง (หลวงพระบาง)
พระองค์ที่ ๒ ยีฬาลาน	สร้างเมืองห่อแต (หนองแส)
พระองค์ที่ ๓ สามจูงสง	สร้างเมืองแกวช่องบัว (อานามปะกัน)
พระองค์ที่ ๔ ไสผง	สร้างเมืองกุ่มกามโยน (ล้านนา)
พระองค์ที่ ๕ จัวอิน	สร้างเมืองละโว้โยทธิยา (สยาม)
พระองค์ที่ ๖ กลกกลม	สร้างเมืองเชียงคมหรือเมืองคำมวน (คำเกิด)

พรแองค์ที่ ๗ เจ็ดเรื่อง สร้างเมืองพวน (เชียงขวาง)

หลังจากปราบปรามอิทธิพลของพวกขอมลงได้ โครสฟิง ๗ ของขุนลอพาชาวไทในนครหนองแสมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ตอนล่างของอาณาจักรตามคำสั่งของขุนลอ นับเป็นการอพยพครั้งใหญ่ของชนชาติไทที่อพยพลงมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณดินแดนลาว ไทย แลยเรียตนาม ซึ่งการขับไล่อำนาจขอมแลบสร้างบ้านแปงเมืองของโอรสขุนลอ ทำให้อาณาจักรน่านเจ้าได้ขยายอาณาเขตอำนาจ ต่อมาภายหลังจากขุนบรมสวรรคต ทางราชสำนักเมืองแฉนได้เชิญให้ขุนลอกกลับไปครองเมืองต่อจากขุนบรม ในรัชสมัยของขุนลอได้เจริญสัมพันธ์ไมตรีกับจีนเช่นเดียวกับสมัยของขุนบรม และปฏิรูปการปกครองรวมอำนาจหัวเมืองฝ่ายใต้ เช่น เมืองโม เมืองพวนเมืองเชียงรุ่ง เมืองขวา เข้าสู่เมืองราชธานี ทำให้อาณาจักรหนองแสมีความมั่นคงป้องกันการรุกรานจากข้าศึกขุนลอกปกครองอาณาจักรหนองแสกระทั่งสวรรคตลง อาณาจักรหนองแสมีกบฏริยีสืบทอดต่อมาอีกหลายพระองค์ถึง พ.ศ.๑๗๙๗ ราชวงศ์หยวนของชาวมองโกลได้นำกองทัพเข้ามาพิชิตหนองแสฝ่ายเหนือ แต่ไม่สามารถยึดครองดินแดนหนองแสทางใต้ เมืองหนองแสทางใต้ได้ส่งกองทัพเข้ามารุกรานหัวเมืองในอาณาจักรจีนอย่างเนื่อง ประชาชนหนองแสฝ่ายเหนือไม่พอใจการปกครองของจีนทำการลุกฮือ กุบไลขานจึงปลดกษัตริย์เมืองหนองแสออกจากตำแหน่ง ส่งโอรสของตน ชื่อ "กัน ลือ หม่า" มาปกครองหนองแส และผนวกอาณาจักรหนองแสฝ่ายเหนือเข้ากับอาณาจักรจีนสิ้นสุดอำนาจของอาณาจักรน่านเจ้า ส่วนหัวเมืองหนองแสฝ่ายใต้ไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อำนาจของจีนจึงตั้งตนเป็นอิสระ (บุญมี เทบสีเมือง, ๒๕๕๓, หน้า ๑๖๒ - ๑๗๐)

ประวัติศาสตร์เมืองพวน

ก่อนการเข้ามาของชนเผ่าไทลาว ไทละว้า และไทพวน ชนเผ่าขมุได้ปกครองบริเวณนั้นตั้งแต่แขวงบอริคัน ขึ้นไปถึงแขวงหลวงน้ำทา ผู้ปกครองชาวขมุขณะนั้นมีนามว่า "ท้าวเย่" ต่อมาได้เปลี่ยนพระนามเป็น "ท้าวยุง" และเปลี่ยนชื่ออีกครั้งเป็น "ท้าวเจือง" ประวัติความเป็นมาของทุ่งไหหินหรือไหเหล้าเจือโพนสะหวัน แขวงเชียงขวาง (ไหที่ทำด้วยหิน (Plain of Jars)) มีการบอกเล่าว่าถูกสร้างของท้าวเจือง ตามตำนานเล่ากันว่าท้าวเจืองผู้นี้เป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด รู้จักการนำแร่เหล็กจากภูยวนมาจุดและฝึกกองทัพ แต่ตั้งพี่ชายชื่อท้าวบากวาไปปกครองแขวงเชียงขวาง ท้าวบาทอง และทำให้ไปปกครองท้องถื่นต่าง ๆ ตั้งแต่แขวงเชียงขวางขึ้นไปถึงแขวงลำน้ำทา ส่วนท้าวบากองและท้าวแองกาให้ติดตามท้าวเจืองเพื่อนำเอากองทัพไปตีเมืองเงินยาง ซึ่งเป็นเมืองเชียงแสนของประเทศไทยปัจจุบัน แล้วตีลงไปจนถึงเมืองพะเยาและได้พบกับนางง้อมผู้เป็นลูกสาวของเจ้าเมืองพะเยาและได้แต่งงานกับนางง้อมมาเป็นภรรยา เมื่อแต่งงานเรียบร้อยแล้วท้าวเจืองก็ได้พาภรรยากลับมาอยู่เมืองกัต เป็นเมืองโพนสะหวันปัจจุบันและได้มอบหมายให้ลูกน้องปกครองดินแดนที่ไปตีได้มาได้แก่เมืองเงินยางและเมืองพะเยา พร้อมมอบให้สืบต่อป้องกันดินแดนของตนที่ถูกรุกรานจากภาคเหนือ

เมื่อท้าวเจืองกลับถึงเมืองกัตแล้ว ได้ออกไปสู้รบกับกองทัพที่มาจากภาคเหนือจนเสียชีวิตในสนามรบคราวนั้น เมื่อท้าวเจืองเสียชีวิตลง ท้าวบากวาและท้าวแองกาได้พาลูกน้องสวามีภักดีต่อขุนลอกกับขุนเจ็ดเจือง ชัยชนะของขุนลอกและขุนเจ็ดเจืองครั้งนั้นได้โด่งดังไปทั่ว ทำให้ชนเผ่าไตหรือไทอพยพออกจากนครน่านเจ้า นครกาหลง เมืองแฉนติดตามลงมาอยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขง ชนเผ่าไทลาวที่อยู่ภายใต้ของขุนลอกได้พากันตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเชียงทอง (เมื่อก่อนเรียกว่าซัว หรือหลวงพระบางในปัจจุบัน) และขยายไปถึงดินแดนทวยวน ไทยสยาม และไทว้า ยึดเอาดินแดนตั้งแต่หลวงพระบางไปถึงผงสาตีทางภาคเหนือ และลงมาถึงเวียงจันทน์ทางภาคใต้ ชนเผ่าไทพวนติดตามขุนเจ็ดเจืองมาสร้างบ้านเมืองอยู่ที่แขวงเชียงขวาง ขุนเจ็ดเจืองได้ใช้ลูกน้องเก่าของท้าวเจืองซึ่งแสดงความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนให้ลงมาหาแหล่งที่จะตั้งเมืองหลวงในแขวงเชียงขวาง โดยทำพิธีบวงสรวงหาแหล่งที่ตั้งเมืองหลวงในแขวงเชียงขวาง นำช้าง ๔ ตัว เป็นช้างตัวผู้ ๒ ตัว และช้างตัวเมีย ๒ ตัว อธิษฐานว่าถ้าช้างตัวผู้นอนลงที่ใด ให้ถือว่าที่นั่นคือหัวเมือง และเมื่อช้างตัวเมียนอนลงที่ใดให้ถือว่าที่นั่นคือหางเมือง เมื่อเดินทางมาหลายสิบวันแล้วช้างตัวผู้ทั้งสองก็ได้นอนลงที่แคมน้ำจิวส่วนช้างตัวเมียได้เดินทางต่อไปถึงน้ำกั้งแล้วลงนอนที่นั่น จึงตกลงเอาดินแดนระหว่างนั้นเป็นนครหลวงของเมืองพวน โดยตั้งชื่อว่าเมืองช้างขวาง เมื่อท้าว

แองกาไปรายงานต่อขุนเจ็ดเจืองแล้วจึงนำเอาชาวพวนทั้งหมดลงมาอยู่ที่แขวงพวน เมื่อมาถึงก็ทำพิธีฉลองชัยชนะทั้งกลางวันกลางคืนเป็นเวลาสามเดือนอยู่บริเวณทุ่งนาแห่งหนึ่งจนผู้หญิงและผู้ชายเล่นกันถึงมานลูก (ตั้งท้องมีลูก) จึงเรียกชื่อทุ่งนาว่า "นาสาวมาน" จนกลายมาเป็นนาชะมานในปัจจุบัน ในเวลาฉลองนั้นขุนเจ็ดเจืองจึงได้ประกาศตนเป็นขุนเจ็ดเจืองอย่างเป็นทางการแล้วยกเมืองขึ้นเป็นเมืองเชียงขวาง และแขวงพวนทั้งหมดให้เรียกว่า "แขวงเชียงขวาง" เพราะมีเจ้าปกครองแบบรัฐเอกราช และชาวพวนได้ตั้งถิ่นฐานที่แขวงเชียงขวางตั้งแต่นั้นมา (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๕๕, หน้า ๖๘ - ๗๓)

หลังจากเจ้าเจ็ดเจืองสวรรคตลง ขุนเจ็ดจอน พระราชโอรสได้ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระบิดาได้ปกครองบ้านเมืองต่อจนสวรรคต เมืองพวนได้มีขัตติย์ปกครองเมืองอีกหลายพระองค์ กระทั่งมาถึงรัชสมัยของเจ้าคำผงกษัตริย์องค์ที่ ๒๓ ของเมืองพวน โอรสของเจ้าคำเค้า รัชสมัยนี้เมืองพวนประสบกับปัญหาความขัดแย้งกับเมืองญวน เนื่องจากการแย่งชิงราชสมบัติระหว่างพระโอรส ชื่อ เลย์ยูมัต (ราชวงศ์-เล) กับพระเชษฐา แต่เจ้าเลย์ยูมัตกระทำไม่สำเร็จ จึงลี้ภัยเข้ามาพึ่งเจ้าคำผงกษัตริย์เมืองพวน และได้ยกนางบาโกผู้เป็นน้องสาวให้เป็นมเหสีเจ้าคำผงแลกกับกำลังทหารของเมืองพวนเพื่อไปทำศึกแย่งชิงราชสมบัติอีกครั้งแต่ไม่สำเร็จอีกเจ้าเลย์ยูมัตจึงกลับคืนมาเชียงขวางและจับชีวิตตัวเองลงที่เมืองพวน หลังจากเจ้าเลย์ยูมัตเสียชีวิตเจ้าเมืองญวนได้ยกทัพเข้ามาทำสงครามกับเมืองพวน ผลของสงครามครั้งนี้ฝ่ายเจ้าคำผงเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ต่อญวนและทำให้เมืองพวนตกเป็นเมืองขึ้นส่งเครื่องบรรณาการให้แก่เมืองญวนตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา (ประดิษฐ์ ศิลาบุตร และคณะ, ๒๕๕๘, หน้า ๖๗)

ขณะเดียวกันในรัชสมัยของเจ้าคำผง ได้ขับไล่พระโอรสเจ้าเขี้ยวคำยออกจากเมืองพวนเนื่องจากมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับพระสนมของเจ้าคำผง เจ้าเขี้ยวคำยหนีไปอาศัยที่เมืองบอริคัน ครั้นเมื่อราว พ.ศ. ๑๘๙๒ เจ้าเขี้ยวคำยขอความช่วยเหลือจากเจ้าฟ้าจุ่มให้ไปตีเมืองพวน แลกกับการให้กองทหารของเมืองพวนไปทำศึกแย่งชิงบัลลังก์จากพระยาสุวรรณคำผงเมืองหลวงพระบาง เจ้าฟ้าจุ่มพอใจในข้อแลกเปลี่ยนของเจ้าเขี้ยวคำย นำกำลังเข้าตีเมืองพวนแตกพ่าย เจ้าเขี้ยวคำยจับเจ้าคำผงประหารชีวิตและขึ้นปกครองเมืองพวนต่อเป็นกษัตริย์องค์ที่ ๒๔ (เดิม วิภาคย์พจนกิจ, ๒๕๔๐, หน้า ๒๒) ต่อมาในช่วงปลายรัชสมัยของเจ้าเขี้ยวคำยในการศึกของหลวงพระบางเจ้าเขี้ยวคำยไม่ยอมส่งกองทัพพวนไปช่วยรบในศึกสงครามหลายครั้ง เจ้าฟ้าจุ่มไม่พอใจเจ้าเมืองพวนเป็นอย่างมากที่ไม่ทำตามข้อตกลงว่าจะช่วยเหลือเจ้าฟ้าจุ่มในการทำศึกสงคราม จึงได้ยกทัพหลวงพระบางเข้าตีเมืองพวนแตกพ่ายใน พ.ศ. ๑๘๙๖ หลังการศึกได้จับพระราชธิดาของเจ้าเขี้ยวคำยทั้งสองคนไปเป็นองค์ประกันที่เมืองหลวงพระบาง (ประดิษฐ์ ศิลาบุตร และคณะ, ๒๕๕๘, หน้า ๖๘)

รัชสมัยของพระเจ้าอิสระเชษฐาหรือเจ้าล้านคำกอง กษัตริย์เมืองพวนองค์ที่ ๒๕ โอรสของเจ้าเขี้ยวคำ ยอ เป็นยุครุ่งเรืองของเมืองพวน มีการเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับเมืองหลวงพระบาง และปฏิรูปศาสนาโดยการส่งคนไปจำเรียนพุทธศาสนาพร้อมอัญเชิญพระพุทธรูปทองหล่อปางขัดสมาธิเพชรมายังเมืองพวน (โพโซ สุนนະลาด ๒๕๓๘, หน้า ๒๒) ส่งเสริมการสร้างวัดวาอารามขึ้นที่เมืองเชียงขวาง เช่น วัดสีม วัดบุญกอง วัดจอมเพ็ด วัดธาตุฝุ่น เป็นต้น เชิญชวนชาวพวนให้มีใจศรัทธาหันมานับถือศาสนาพุทธ สร้างหอแจกขึ้นทั่วแขวงเชียงขวาง มีการใช้กฎหมายขึ้นเรียกว่า "กฎหมายล้านคำกอง" เพื่อเป็นแบบแผนในการปกครองบ้านเมือง และเปลี่ยนชื่อเมืองเชียงขวางเป็นนครเชียงขวางราชธานี นอกจากนี้ เมืองหลวงภายใต้การปกครองของพระเจ้าสามแสนไท ได้ส่งราชทูตมาของเป็นมิตรไมตรีกับเมืองพวน พร้อมได้ส่งราชธิดาทั้งสองพระองค์ของเจ้าเขี้ยวคำยที่เจ้าฟ้าจุ่มได้นำเอาไปกักขังคืนแก่เจ้าล้านคำกองเพื่อแลกกับการนำกองทัพพวนไปช่วยรบในสงครามกับพม่า หลังจากเจ้าล้านคำกองสวรรคต เจ้าอู่คำพระราชโอรสจึงขึ้นครองราชย์ปกครองเมืองพวนต่อจากพระราชบิดา (ประดิษฐ์ ศิลาบุตร และคณะ, ๒๕๕๘, หน้า ๖๘)

ใน พ.ศ. ๒๑๙๓ เมืองพวนเกิดความขัดแย้งกับเจ้าสุริยวงศาผู้ครองนครล้านช้างเวียงจันทน์ จนเป็นเหตุให้ชาวพวนถูกกวาดต้อนไปไว้ในเมืองเวียงจันทน์ สาเหตุของความขัดแย้งสืบเนื่องมาจากการปฏิเสธคำขอของเจ้าสุริยวงศาเรื่องการส่วยเจ้าหญิงแก่นจันทระธิดาของเจ้าคำสันไปเป็นมเหสี เจ้าสุริยวงศาโกรธเจ้าคำสันกษัตริย์เมืองพวนที่กล้า

ปฏิเสธคำขอของพระองค์เป็นอย่างมาก พระองค์จึงแต่งตั้งทัพเวียงจันทน์ขึ้นไปตีเมืองพวน ฝ่ายเจ้าคำสั้นได้นำกองทัพพวนเข้ามาต้านทัพของเจ้าสุริยวงศาสู้ศึกกันอยู่ระยะหนึ่ง ผลปรากฏว่ากองทัพพวนไม่สามารถต่อสู้กองทัพเวียงจันทน์ได้ ผลของสงครามเจ้าสุริยวงศาจับตัวเจ้าหญิงแก่นจันทน์ไปและให้ทหารพม่ากวาดต้อนชาวพวนไปไว้ที่เมืองเวียงจันทน์ ส่วนฝ่ายของเจ้าคำสั้นก็ได้ทำนุบำรุงสร้างเมืองพวนต่อไปจนกระทั่งสวรรคต (คำหลวง หน่อคำ, ๒๕๕๕, หน้า ๘๘ - ๘๙)

ครั้นถึงรัชกาลของเจ้าองค์หล่อหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเจ้าองค์ทง กษัตริย์องค์ที่ ๔๐ ของเมืองพวนขณะนั้นลาวได้แตกแยกออกเป็นสองอาณาจักร คือ อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง และอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ (สีลา วีระวงส์, ๒๕๓๙, หน้า ๑๓๗) เจ้าองค์หล่อได้นำกองทัพพวนเข้าทำศึกกับพระไชยองค์เว้ (พระไชยเชษฐาธิราชที่ ๒) ผู้ครองนครล้านช้างเวียงจันทน์ ผลปรากฏว่ากองทัพพวนพ่ายแพ้ พระองค์จึงลี้ภัยไปอยู่ในแขวงหัวพันห้าทั้งหก และได้รวบรวมไพร่พลยกทัพเพื่อจะไปทำศึกกับเวียงจันทน์อีกครั้ง แต่เมื่อยกทัพผ่านมาถึงเมืองพวน เจ้าองค์บุญผู้เป็นอนุชาได้นำกองทัพออกมาสกัดกองทัพของเจ้าองค์หล่อไม่ให้ยกทัพไปตีนครล้านช้างเวียงจันทน์ แต่ฝ่ายเจ้าองค์บุญพ่ายแพ้ จึงมอบราชสมบัติแก่พระเจ้าองค์หล่อ พระองค์จึงยุติการยกทัพไปตีเวียงจันทน์ อยู่ปกครองเมืองพวนฐานะเมืองขึ้นของนครล้านช้างเวียงจันทน์ต่อไป และส่งอพยพชาวพวนเมืองสุยแขวงหัวพันห้าทั้งหกย้ายมาอยู่อีกฟากหนึ่งของลำน้ำจิม (ประติษฐ สีลาบุตร และคณะ, ๒๕๕๘, หน้า๗๐) ใน พ.ศ.๒๓๒๕ เจ้าขมภู โอรสของเจ้าองค์หล่อ สืบทอดราชสมบัติเป็นกษัตริย์องค์ที่ ๔๓ ตรงครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมืองพวนอยู่ใต้การดูแลของเมืองเวียงจันทน์มาตั้งแต่นั้น ครั้งที่กองทัพกรุงธนบุรียกทัพขึ้นมาปราบเจ้าศิริบุญสารผู้ครองนครล้านช้างเวียงจันทน์ และได้ยกทัพมาตีเอาเมืองพวนเป็นเมืองประเทศราชของกรุงธนบุรี มีหน้าที่ส่งเครื่องบรรณาการให้กับเมืองเวียงจันทน์เจ้าขมภูต้องการปลดปล่อยเมืองพวนออกจากการเป็นขึ้นเมืองเวียงจันทน์ เจ้านันทเสนเจ้าเมืองเวียงจันทน์เห็นว่าเจ้าขมภูทำการแข็งเมืองจึงนำทหารเวียงจันทน์จำนวน ๓,๐๐๐ คน ยกทัพไปปราบเจ้าขมภูที่เมืองพวน ฝ่ายเจ้าขมภูทำสงครามแพ้กองทัพของเจ้านันทเสน จึงหนีไปหลบภัยอยู่ที่เมืองฮังในแขวงหัวพันห้าทั้งหก (ปรารธนา แซ่อึ้ง, ๓, หน้า ๒๕) ทำให้เมืองพวนว่างจากผู้ครองเมือง เจ้ากาจ กับ เจ้าหล้า (เจ้าโพธิสาร) แย่งชิงกัน ฝ่ายเจ้าหล้าแต่งตั้งนายไช้เป็นทูตไปเจรจาขอให้เจ้านันทเสนส่งกองทัพมาช่วยทำศึกกับเจ้ากาจ เจ้านันทเสนตกลงช่วยเจ้าหล้าแย่งชิงราชบัลลังก์ ส่งเจ้าแก้วนำกองทัพไปตีเจ้ากาจที่เมืองพวนแตก พร้อมกับกวาดต้อนชาวพวนกลับไปให้ฝ่ายไทย จากนั้นก็นำทัพไปแขวงหัวพันห้าทั้งหกเพื่อจับตัวเจ้าขมภู เพี้ยเมืองกัตและเพียงเส็ง เพื่อนำกลับไปส่งให้กับเจ้าเมืองเวียงจันทน์ แต่ได้ทำการสำเร็จโทษเพี้ยเมืองกัตกับบริเวณท่าข้ามก่อนจะเดินทางมาถึงเมืองเวียงจันทน์ ส่วนเจ้าขมภูถูกนำตัวไปที่เมืองเวียงจันทน์เพื่อทำการประหารตามประเพณีของกษัตริย์

ขณะทำพิธีกรรมประหารเจ้าขมภูเกิดพายุฝนฟ้าคะนอง เมฆฝนครึ้มแผ่เข้าปกคลุมลานพิธีประหารระหว่างทำพิธีประหารชีวิตเจ้าขมภู ขณะที่เพชฌฆาตกำลังทำพิธีการประหารเกิดสายฟ้าผ่าลงมายังเพชฌฆาตตายทันที เจ้าแก้วเห็นเป็นเหตุอัศจรรย์จึงสั่งเลิกพิธีประหารเจ้าขมภูเสีย และนำตัวเจ้าขมภูไปคุมขังไว้ในคุกของเวียงจันทน์ (พงษ์ พันธุ์ศรี, ๒๕๒๑, หน้า ๑๙ - ๒๐) ฝ่ายเจ้าเชียงอนุชาของเจ้าขมภูทราบเรื่องการลงโทษเจ้าขมภู จึงแต่งหนังสือไปถึงพระเจ้าจักรพรรดิเยี่ยลองผู้ครองเมืองญวนให้ยกทัพเข้ามาตีเวียงจันทน์ ฝ่ายกองทัพญวนสามารถเอาชนะกองทัพเวียงจันทน์หลังจากเสร็จศึกเจ้าขมภูพบกับเจ้าเชียงกวาดต้อนไพร่พลชาวพวนที่ถูกเกณฑ์มาเมืองเวียงจันทน์กลับไปเมืองเชียงขวาง และลี้ภัยไปอาศัยเมืองแกลนก่อนที่จะกลับมาครองเมืองพวนอีกครั้งใน พ.ศ. ๒๓๓๙ พระองค์ได้ทำนุบำรุงเมืองพวนให้รุ่งเรือง แต่สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างญวนกับลาวกำลังตึงเครียด ซึ่งทางเมืองเวียงจันทน์เกรงว่าฝ่ายพวนจะเป็นกำลังสำคัญให้แก่ญวน เจ้าไชยเสดฐาธิราชเจ้าผู้ครองเวียงจันทน์จึงมีสั่งให้เจ้าอนุวงศ์นำกองทัพไปทำสงครามปราบเมืองพวนแล้วจับตัวเจ้าขมภูพร้อมกับมเหสีมาขังไว้ที่เมืองเวียงจันทน์ จนกระทั่งสวรรคต (คำหลวง หน่อคำ, ๒๕๕๕, หน้า ๙๓ - ๙๔)

ต่อมาในสมัยของเจ้าน้อยโอรสของเจ้าเชียงใหม่ปกครองเมืองพวน ชาวขมุได้ตั้งตนเป็นขุนเจือง ก่อการขบถขึ้นในบริเวณทุ่งไหหินแขวงเชียงขวาง พ.ศ.๒๓๕๗ ฝ่ายเจ้าน้อยจึงส่งทหารพวนไปจับกุมชาวขมุที่ก่อขบถมาลงโทษเหตุการณ์จึงสงบลง ต่อมาเจ้านองวงศ์เกิดผิดใจกับเจ้าน้อย จึงให้ทหารขึ้นมาจับกุมตัวเจ้าน้อยไปกักขังไว้ที่เมืองเวียงจันทน์อยู่ประมาณ ๓ ปี แต่ระหว่างเจ้าน้อยถูกคุมตัวได้สร้างความดีความชอบหลายประการ เจ้านองวงศ์จึงปล่อยตัวเจ้าน้อยให้กลับไปปกครองเมืองพวนพร้อมทั้งยกพระราชธิดาให้เป็นพระมเหสีของเจ้าน้อยครั้นต่อมาเจ้านองวงศ์แข็งเมืองตั้งตนเป็นอิสระจากอำนาจของไทย ฝ่ายไทยส่งทัพขึ้นมาเพื่อปราบเจ้านองวงศ์ที่เมืองเวียงจันทน์ เมื่อเจ้านองวงศ์ไม่สามารถสู้กองทัพไทยหนีมาอาศัยอยู่ในเขตแดนเมืองวินห์ (ญวน) ขณะหลบภัยในเมืองญวน เจ้านองวงศ์ทำข้อตกลงยกเมืองพวนให้แก่ญวนแลกกับความช่วยเหลือทางการทหารแก่เจ้านองวงศ์ ฝ่ายญวนยอมรับข้อเสนอจัดกองทัพให้กับเจ้านองวงศ์ไปแย่งชิงเมืองเวียงจันทน์คืนจากไทย

ใน พ.ศ.๒๓๗๑ เจ้านองศ์นำกองทัพชาวญวนเข้ามาตีกองทัพไทยที่อยู่ในเมืองเวียงจันทน์ ฝ่ายไทยเมื่อทราบข่าวว่าเจ้านองศ์ยกทัพของเจ้านองศ์ จึงตอบโต้ด้วยการแต่งตั้งให้เจ้าพระยาราชสุภาวดีสมุหนายกนำกองทัพไปป้องกันทัพของเจ้านองศ์ที่เมืองเวียงจันทน์ เจ้านองศ์ไม่สามารถตีเอาเมืองคืนจึงลี้ภัยไปหลบอยู่ที่บ้านทางในเขตเมืองพวน ฝ่ายเจ้าพระยาราชสุภาวดีเมื่อรู้ว่าเจ้านองศ์หนีมาเมืองพวน จึงขอให้เจ้าน้อยกษัตริย์เมืองพวนร่วมมือกับฝ่ายไทยในการจับตัวเจ้านองศ์โดยดีหากไม่ให้ความร่วมมือจะยกทัพขึ้นมาตีเมืองพวน ด้วยความเกรงกลัวต่อกองทัพไทยเจ้าน้อยจึงบอกที่ซ่อนเจ้านองศ์แก่พระยาราชสุภาวดี เจ้านองศ์พร้อมราชวงศ์ถูกคุมตัวไปยังกรุงเทพฯ เจ้านองศ์ถูกลงโทษด้วยการใส่กรงเหล็กประจานไว้ที่หน้าพระที่นั่งสุท-ธสวรรย์อยู่ประมาณ ๗ วัน เจ้านองศ์ก็สิ้นพระชนม์ (ปรารภนา แซ่อึ้ง, ๒๕๔๓, หน้า ๓๐ - ๓๑)

หลังเหตุการณ์ปราบเจ้านองศ์ของฝ่ายไทย เจ้าसानโอรสของเจ้าก่างต้องการแย่งชิงราชสมบัติจากเจ้าน้อย จึงนำความเรื่องเจ้าน้อยพร้อมด้วยราชวงศ์เมืองแสน เมืองจัน และเมืองซุย ร่วมกับฝ่ายไทยในการจับกุมตัวเจ้านองศ์แจ้งแก่จักรพรรดิมินมางเจ้าเมืองญวน เมื่อทราบความเจ้าน้อยให้ความร่วมมือกับฝ่ายไทยสร้างความไม่พอใจให้แก่พระองค์ ประกอบกับ เมืองพวนนั้นมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของญวน ทั้งเป็นแหล่งอาหาร และกองกำลังในการสนับสนุนของญวน จึงส่งกองทหารเข้ามานำตัวเจ้าน้อยพร้อมรวมทั้งราชวงศ์เมืองแสน เมืองจัน เมืองซุย กลับไปเมืองญวนใน พ.ศ. ๒๓๗๒ แต่ทว่าเรือของมเหสีเจ้าน้อยเกิดอุบัติเหตุล่มทำให้พระมเหสีสิ้นพระชนม์ ส่วนเจ้าน้อยกับราชวงศ์ที่เหลือถูกจับมาไว้ที่เมืองญวน เพื่อสอบสวนความผิดของเจ้าน้อย ข้อแรก เจ้าน้อยมีส่วนร่วมในการจับกุมเจ้านองศ์ พันธมิตรของญวน ข้อสอง เจ้าน้อยมีเชื้อสายของราชวงศ์เลย์ซึ่งในอดีตราชวงศ์นี้เคยก่อกบฏต่อญวน และข้อสาม เจ้าน้อยไม่เชื่อฟังคำสั่งและแข็งข้อต่อเมืองญวน ด้วยข้อหาที่กล่าวมาทำให้เจ้าน้อยถูกตัดสินประหารชีวิต (คำหลวง หน่อคำ, ๒๕๕๕, หน้า ๑๐๑ -๑๐๓) จักรพรรดิมินมาง แต่งตั้งเจ้าसानสืบราชสมบัติเป็นกษัตริย์เมืองพวนต่อจากเจ้าน้อย พร้อมทั้งส่งกองกำลังทหารญวนเข้ามาดูแลในเมืองพวน ในรัชสมัยของเจ้าसानญวนเข้ามามีอำนาจเบ็ดเสร็จเหนือเมืองพวนรวมทั้งผนวกเอาเมืองพวนเข้าเป็นแขวงหนึ่งของญวนชื่อแขวงตรานินห์ ฝ่ายญวนได้ปฏิรูปการปกครองเมืองพวนเสียใหม่โดยมีนโยบายกลืนชาติให้ชาวพวนกลายเป็นพลเมืองของญวน นำเอารูปแบบประเพณีวัฒนธรรมการแต่งกายแบบแบบญวนเข้ามาบังคับให้ชาวพวนปฏิบัติตาม ซึ่งขัดต่อประเพณีของชาวพวนที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน สร้างความไม่พอใจให้กับชาวพวนเป็นมาก และบังคับให้เมืองพวนต้องส่งเครื่องบรรณาการให้แก่ญวนทุกปี (ปรารภนา แซ่อึ้ง, ๒๕๔๓, หน้า ๓๒) ภายใต้การปกครองของญวนได้สร้างความเดือนร้อนแก่ชาวพวน เจ้าसानทนต่อการกดขี่ของพวกญวนไม่ไหวจึงแข็งเมืองไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อำนาจของพวกญวนอีกต่อไป แต่งส่งคนไปขอร้องให้ฝ่ายไทยและเมืองหลวงพระบางส่งกองทัพเข้ามาช่วยขับไล่พวกญวนใน พ.ศ. ๒๓๗๗ ฝ่ายไทยสั่งให้พระยาราชสุรินทรนำทหารประมาณ ๑,๐๐๐ คน ฝ่ายหลวงพระบางนำโดยแต่งตั้งให้อุปราชอะไพนำทัพหลวงพระบางประมาณ ๑,๐๐๐ คน เข้าช่วยเหลือเจ้าसान แต่ทว่ากว่ากองทัพทั้งสองจะเดินทางมาถึงเมืองพวน เจ้าसानได้นำกำลังของชาวพวนลอบโจมตีในช่วงกลางคืนแตกกระจายหนีกลับเมืองญวน

เมื่อกองทัพฝ่ายไทยได้ทำการปรึกษาหารือกับเจ้าสานเกี่ยวกับกิจการของบ้านเมือง เพราะว่าเมืองพวนมีเขตแดนติดกับเมืองญวน หลังจากที่ยกทัพกลับไทยแล้ว พวกญวนจะต้องส่งกองทัพเข้ามายึดครองเมืองพวนอีก ทางไทยยื่นข้อเสนอให้เจ้าสานกับชาวพวนย้ายออกจากเมือง เจ้าสานเห็นด้วยจึงพาชาวพวนอพยพเดินทางไปพร้อมกับกองทัพไทยเพื่อที่จะไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในบริเวณบ้านพันลำแขวงบอลิคำไซ ฟังขวาของแม่น้ำโขง แต่ก็ไม่ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นั่นฝ่ายไทยได้พาชาวพวนอพยพเดินทางมาถึงเมืองกรุงเทพฯ ฝ่ายเจ้าสานได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระพนมสานรินทร์อยู่ในไทยเป็น ๔ ปี ก่อนสิ้นพระชนม์ในเมืองไทย

หลังจากเจ้าสานพาชาวพวนอพยพออกจากเมืองพวนไม่นาน ฝ่ายญวนได้ส่งกองกำลังเข้ามารุกรานเมืองพวนอีกครั้ง สภาพของเมืองพวนขณะนั้นคล้ายกับเมืองร้างมีประชากรอาศัยอยู่น้อยนิด ฝ่ายญวนจึงส่งไพร่พลจำนวนหนึ่งเข้ามาอาศัยในเมืองพวนแทน พร้อมทั้งปล่อยตัวเจ้าอึ้ง เจ้าอ่าง เจ้าโป้ เจ้าทับ และเจ้าพมมาที่ถูกจับมาสมัยเจ้าน้อยกลับเมืองพวน โดยมีเจ้าโป้สืบราชสมบัติเป็นกษัตริย์เมืองพวนต่อจากรัชสมัยของเจ้าสานแต่งตั้งให้เจ้าอึ้งเป็นอุปราช เจ้าอ่างเป็นเจ้าราชบุตร ดูแลกิจการภายในเมืองพวน กระทั่งเจ้าโป้สวรรคต เจ้าอึ้งสืบทอดราชสมบัติเป็นกษัตริย์เมืองพวนองค์ต่อมา (คำหลวง หน่อคำ, ๒๕๕๕, หน้า ๑๖๓ - ๑๖๕) ใน พ.ศ. ๒๔๑๖ไพร่พลฮ่อราว ๒,๐๐๐ คน ได้เข้ามาปล้นสดมภ์หัวเมืองทางเหนือของลาว ฮ่อธงด้าได้นำกำลังเข้ารุกราน แขวงหัวพันห้าทั้งหก บ้านดอน พุ่งเชียงคำ และเมืองคำ พวกฮ่อเป็นชนชาติจีนที่อยู่แขวงยูนนาน กวางตุ้ง กวางไสเสถวน คนกลุ่มนี้ต้องการโค่นล้มราชวงศ์แมนจูของจีน และสถาปนากษัตริย์ราชวงศ์เหม็งขึ้นใหม่ นำโดยโหววอจาง หรือที่รู้จักกันในนาม ไต้ฝิ่ง แต่ได้ถูกทางการจีนปราบปรามอย่างรุนแรงเหตุการณ์จึงสงบลงในปี พ.ศ.๒๔๐ ๗ พวกฮ่อแตกกระจายพากันอพยพลงมาจากทางใต้ ระยะเวลาเมืองพวนมีเจ้าอึ้งเป็นกษัตริย์ ได้ขอความช่วยเหลือจากเมืองหลวงพระบางและเมืองญวนให้มาช่วยตนด้านการรุกรานของกองทัพฮ่อ เจ้าอึ้งได้นำกองทัพพวนไปสกัดการรุกรานของฮ่อที่ทุ่งเชียง แต่ถูกปืนของฮ่อยิงตายในสนามรบ พวกฮ่อได้รุกรานเข้าปล้นสดมภ์เมืองต่างๆ ของแขวงเมืองเชียงขวาง (สิลา วีระวงส์, ๒๕๓๙, หน้า ๒๐๖ - ๒๐๗) กระทั่งเมืองพวนพ่ายให้แก่ฮ่อพวกฮ่อเป็นชนป่าเถื่อนได้ฆ่าฟันชาวพวนล้มตายเป็นจำนวนมาก สร้างความหวาดกลัวให้กับชาวพวนเป็นอย่างยิ่ง ชาวพวนต่างลี้ภัยไปตามเมืองต่างๆ เพื่อหนีพวกฮ่อ ส่วนหนึ่งได้อพยพเข้ามาในดินแดนไทย ต่อมาเมื่อฮ่อรุกรานเมืองเวียงจันทน์ ใน พ.ศ.๒๔๑๘ ไทยจึงส่งกองทัพขึ้นไปปราบฮ่อตามหัวเมืองต่างๆ ที่ฮ่อยึดเอาไว้ ตั้งแต่เมืองเวียงจันทน์จนถึงเมืองพวน และสามารถขับไล่ฮ่อออกจากหัวเมืองลาวไปจนหมด (ปรารธนา แซ่อึ้ง, ๒๕๔๓, หน้า ๔๐-๔๑) ต่อมาใน พ.ศ.๒๔๒๘ พวกฮ่อได้กลับมารุกรานเมืองพวนขณะนั้นเป็นสมัยของพระเจ้าขันตี จึงส่งคนไปขอให้กองทัพไทยส่งทหารเข้ามาช่วยปราบฮ่อ ฝ่ายไทยได้แต่งตั้งให้ พระยาราชวราวุฒและพระยาพิชัยพระยาสุโขทัย นำทัพไปช่วยปราบฮ่อที่เมืองพวน หลังจากสิ้นสุดการปราบฮ่อกองทัพไทยก็ได้ยกทัพกลับเมืองใน พ.ศ.๒๔๒๙ (นิวัติ ทองวาล, ๒๕๕๔, หน้า ๖๑) ขณะนั้นฝรั่งเศสเริ่มขยายอิทธิพลเข้ามาในดินแดนลาว ไทยจึงจัดระเบียบการปกครองเมืองพวนใหม่ เพื่ออ้างสิทธิในดินแดนพวน การปฏิรูปดังกล่าวทำให้ฝ่ายเจ้าเมืองพวนพอใจ ฝ่ายเจ้าขันตีเจ้าเมืองพวนพยายามให้ฝรั่งเศสเข้ามาขับไล่อำนาจของฝ่ายไทยออกจากเมืองพวน เมื่อฝ่ายไทยเห็นว่าเจ้าขันตีมีความฝักใฝ่ฝรั่งเศส จึงสั่งให้ทหารขึ้นมาจับเจ้าขันตีไปขังไว้ที่กรุงเทพฯ จนกระทั่งเสียชีวิต ในที่สุดฝรั่งเศสก็สามารถจัดอำนาจของฝ่ายไทยจากหัวเมืองลาวได้ทั้งหมด และเข้าเป็นผู้ปกครองดินแดนลาวแต่เพียงผู้เดียว ในการปกครองเมืองพวนฝรั่งเศสแต่งตั้งเจ้าคำโง่นเป็นกษัตริย์องค์ที่ ๕๐ ปกครองเมืองพวนภายใต้อำนาจของฝรั่งเศส รัชกาลต่อมาคือสมัยของเจ้าคำเรื่องกษัตริย์พระองค์สุดท้ายของเมืองพวนได้ทำความผิดจึงถูกฝรั่งเศสปลดออกจากราชสมบัติและเข้าปกครองเมืองพวนเอง (ปรารธนา แซ่อึ้ง, ๒๕๔๓, หน้า ๙๘) นับเป็นการสิ้นสุดราชวงศ์พวนที่สืบทอดกันมาหลายร้อยปี

ประวัติการอพยพเข้ามาในประเทศไทยของชาวพวน

๑) ประวัติการอพยพของชาวพวนในประเทศไทย

การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวพวนเข้ามาในประเทศไทย สันนิษฐานว่ามีการอพยพของชาวไทพวนเข้ามาครั้งใหญ่อยู่ทั้งหมดประมาณ ๕ ครั้ง โดยครั้งแรกที่คนเหล่านี้ถูกกวาดต้อนเข้ามาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีของเจ้าตากสินมหาราชคงสงครามปราบเจ้าศิริบุญสารผู้ปกครองเมืองเวียงจันทน์ หลังจากพระเจ้าตากสินถูกเจ้าพระยาพระมหากษัตริย์ศึกยึดอำนาจ และสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ขึ้น ไทยนำกองทัพเข้าไปทำศึกกับหัวเมืองลาวตามมาอีกหลายครั้งตลอดช่วงสมัยรัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๕ การศึกในแต่ละครั้งไทยได้กวาดต้อนผู้คนทั้งชาวลาวและชาวไทพวนกลับมาตั้งถิ่นฐานในดินแดนไทยเป็นจำนวนมาก ผู้คนเหล่านี้ฐานก่อสร้างบ้านเรือนของตนจนเป็นชุมชนที่เข้มแข็งกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย

การอพยพพระยาศรี ๑ สมัยกรุงธนบุรี การกวาดต้อนชาวลาวสมัยกรุงธนบุรี มีสาเหตุมาจากความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างไทย พม่า และลาว กล่าวคือ ภายหลังจากไทยเสียกรุงศรีอยุธยาเป็นครั้งที่ ๒ ให้แก่ฝ่ายพม่าใน พ.ศ. ๒๓๑๐ พระเจ้าตากรวบรวมกำลังพลกอบกู้เอกราชจากกองทัพพม่า และได้สถาปนากรุงธนบุรีขึ้นเป็นราชธานีแห่งใหม่ของไทย สงครามระหว่างไทยกับเมืองเวียงจันทน์ครั้งนั้น ไทยได้จับกุมจำนนท เสน เจ้าอินทวงศ์ และเจ้าอนุวงศ์ พร้อมทั้งกวาดต้อนผู้คนที่อาศัยอยู่ในหัวเมืองลาวมาไทยเป็นจำนวนมาก ได้แก่ ลาวเวียง ผู้ท และลาวพวนลงมาไว้ที่กรุงธนบุรีก่อนส่งตั้งถิ่นฐานทำมาหากินบริเวณลุ่มแม่น้ำภาคกลางที่เมืองสระบุรี เมืองลพบุรี เมืองนครนายก เมืองสุพรรณบุรี และภาคตะวันออกที่เมืองจันทบุรี (นิวัติ ทองวาล, ๒๕๕๔, หน้า ๕๘)

การอพยพของชาวลาวพวนระยะที่ ๒ สมัยพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กษัตริย์โกเชิน เจ้าเมืองญวนเงอาน ส่งกำลังทหารจำนวนหนึ่งเข้ามาบูรณเมืองพวนใน พ.ศ. ๒๓๓๐ ขณะนั้นเจ้าชมภูเป็นกษัตริย์ปกครองเมืองพวน เจ้าชมภูยินยอมเป็นพันธมิตรส่งส่วยให้แก่เมืองญวน เจ้านันทเสนผู้ครองเมืองนครลำปางเวียงจันทน์ได้รับมอบหมายจากฝ่ายไทยให้ดูแลหัวเมืองพวน ภายหลังจากทราบว่ามีเมืองพวนตกเป็นเมืองขึ้น ในพ.ศ. ๒๓๓๕ ฝ่ายไทยมีคำสั่งให้เจ้านันทเสนนำกองทัพเมืองเวียงจันทน์ขึ้นไปตีเมืองพวนคืนมาให้แก่ฝ่ายไทย ไทยได้รับชัยชนะ เจ้าชมภูหนีไปอยู่ในแขวงหัวพันห้าทั้งหก จากนั้นกองทัพของเมืองเวียงจันทน์ได้ขึ้นไปตีเมืองหลวงพระบางจับตัวเจ้าอนุรุทธเจ้าเมืองหลวงพระบางมาให้แก่ฝ่ายไทยขอหาฝึกฝฝฝ่ายพม่าพร้อมกับกวาดต้อนชาวลาวเมืองหลวงพระบางลงมาให้แก่ไทยเป็นจำนวนหลายหมื่นคนส่งไปเมืองกรุงเทพฯ เพราะว่าขณะนั้นไทยต้องการแรงงานมาชุดคลองในกรุงเทพฯ (สิลา วีระวงส์, ๒๕๓๙, หน้า ๑๖๘-๑๖๙) กองทัพของเวียงจันทน์ได้ติดตามไปจับกุมเจ้าชมภูที่อยู่ในแขวงหัวพัน และได้ยกทัพขึ้นไปตีเมืองแถนหลังจากเสร็จศึกกองทัพของเจ้านันทเสนกวาดต้อนผู้คนชาวสวพวนและลาวโขงรวมกันกว่า ๔,๐๐๐ คนกลับมาให้ฝ่ายไทย พร้อมกับจับกุมเจ้าชมภูมารับโทษประหารที่เมืองเวียงจันทน์ แต่เกิดเหตุฟ้าผ่าเพชฌฆาตตายระหว่างทำพิธีจึงเปลี่ยนมาเป็นกักขังไว้ที่เมืองเวียงจันทน์ (นิวัติ ทองวาล, ๒๕๕๔, หน้า ๕๘) หลังจากเจ้าชมภูถูกจับกุมเจ้าเชียงได้แต่งหนังสือไปแจ้งเจ้าเมืองเงอานเรื่องเจ้าชมภูถูกจับกุมอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ ญวนแต่งกองทัพเข้ามาช่วยเจ้าเชียงทำศึกกับเมืองเวียงจันทน์ โดยมีทหารเมืองพวน ๓,๐๐๐ และทหารญวนกว่า ๓๐,๐๐๐ คนยกทัพลงมาทำสงครามกับเมืองเวียงจันทน์ แต่ฝ่ายเจ้านันทเสนเมื่อทราบข่าวญวนยกทัพใหญ่เกรงว่าจะเกิดศึกใหญ่ตามมา จึงยอมปล่อยตัวเจ้าชมภูที่ถูกจับมาคุมขังอยู่ในเมืองเวียงจันทน์กลับไปครองเมืองพวนเหมือนเดิม และต้องส่งส่วยให้ทั้งฝ่ายลาวและฝ่ายญวน (สิลา วีระวงส์, ๒๕๓๙, หน้า ๑๖๙)

การอพยพของชาวพวนระยะที่ ๓ สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ เป็นช่วงที่มีการอพยพของชาวพวนเข้ามาในประเทศไทยมากที่สุด ในสมัยนี้ชาวพวนอพยพเข้ามาในดินแดนไทยมีทั้งสมัครใจเดินทางเข้ามาและถูกบังคับให้ทั้งบ้านเกิดเมืองผลัดถิ่นมาอาศัยอยู่ในไทย ซึ่งมีการกวาดต้อนให้อพยพเข้ามาด้วยกันสองช่วงด้วยกัน คือ

ช่วงแรก มีสาเหตุมาจากการความขัดแย้งระหว่างไทยกับเจ้าอนุวงศ์ เริ่มขึ้นหลังจากพระเจ้าอนุวงศ์เข้าร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) พระเจ้าอนุวงศ์ได้ทูลขอรางวัลจากพระนั่งเกล้าด้วยกัน ๓ ประการ ๑. ขอชาวลาวเวียงจันทน์ถูกไทยกวาดต้อนมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีกลับคืนเมืองเวียงจันทน์ ๒. ขอละครราชสำนักไทยไปแสดงที่เมืองจันทน์ ๓. ขอเจ้าดวงคำกลับไปเมืองเวียงจันทน์ แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงปฏิเสธคำขอของเจ้าอนุวงศ์ เป็นเหตุให้เจ้าอนุวงศ์ประกาศเอกราชจากการเป็นเมืองขึ้นของไทย ภายหลังจากปราบเจ้าอนุวงศ์ใน พ.ศ.๒๓๗๑ ไทยได้เผาทำลายเมืองเวียงจันทน์ทั้ง กวาดต้อนชาวลาวพวน ลาวเวียงกลับเข้ามาในดินแดนไทยได้อีกหลายคร้ວຽນ (ปรารณา แซ่ฮึง, ๒๕๔๓, หน้า ๒๙ - ๓๑)

ช่วงที่สอง เกิดขึ้นหลังเหตุการณ์ปราบเจ้าอนุวงศ์ ในครั้งนี้มีทั้งชาวพวนสมัครใจตั้งถิ่นฐานของตนที่เชียงขวางอพยพเข้ามาและบังคับให้มาตั้งถิ่นฐานที่เมืองไทย โดยการอพยพมีสาเหตุมาจากการความขัดแย้งระหว่างไทยกับญวน ภายหลังจากเหตุการณ์ปราบเจ้าอนุวงศ์ ฝ่ายพวญวนนั้นได้รังแก กดขี่ข่มเหงชาวพวน เจ้าสานเห็นจึงส่งหนังสือไปหาฝ่ายหลวงพระบางและฝ่ายไทยให้เข้ามาช่วยขับไล่พวญวนออกไปจากเมืองพวน ด้วยความกลัวพวญวนจะกลับมา ชาวพวนเชียงขวางได้อพยพกลับมาพร้อมกับกองทัพไทยกว่า ๖,๐๐๐ คน เดินทางผ่านหนองคายมายังกรุงเทพฯ เจ้าสระกับเจ้าสาสีที่มาพร้อมกับขบวนผู้อพยพเกรงว่าฝ่ายไทยจะหลอกไปเป็นแรงงานจึงนำชาวพวนกลุ่มหนึ่งหนีกลับเชียงขวางทำให้เหลือชาวพวนเดินทางมากรุงเทพฯ เพียง ๓,๐๐๐ คน (สิลา วีระวงส์, ๒๕๓๙, หน้า ๒๐๐ - ๒๐๑)

การอพยพของชาวพวนระยะที่ ๔ สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) ไทยต้องการตัดกำลังฝ่ายญวน และเมืองพวนอยู่ไกลจากพระราชอำนาจของฝ่ายไทย ซึ่งหลังจากไทยยกทัพกลับจากเมืองพวนญวนได้ส่งกองทหารเข้ามายึดเมืองพวนไปเป็นเมืองขึ้น ไทยมีนโยบายเกลี้ยกล่อมชาวพวนอพยพเข้ามาไทยด้วยความสมัครใจ โดยเสนอเงื่อนไขแก่ชาวพวนว่าถ้าสามารถเชิญชวนญาติพี่น้องที่อยู่เมืองพวนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยได้จะให้พื้นที่ให้เป็นการเฉพาะ ซึ่งนโยบายนี้ได้ผลดีทีเดียว ชาวพวนจึงสมัครใจที่จะอพยพเข้ามาไทยจำนวนหนึ่ง ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๐๓ ท้าวเพี้ยไชยสงคราม กับเพี้ยภิมทอง ได้รับคำสั่งจากการไทยให้ไปเกลี้ยกล่อมชาวพวนลงมาตั้งถิ่นฐานไทยได้อีกเป็นจำนวนมาก โดยกลุ่มนี้ได้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันที่เมืองพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา (ปรารณา แซ่ฮึง, ๒๕๕๖, หน้า ๕๑)

การอพยพของชาวพวนระยะที่ ๕ สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ มีสาเหตุการอพยพมาจากการรุกรานหัวเมืองทางเหนือของลาวของพวกฮ่อ หลังทางการจีนได้ปราบปรามกบฏได้แผ่ลงใน พ.ศ.๒๔๐๗ กลุ่มกบฏพวกนี้ได้แตกกันเป็นหลายกลุ่มได้เข้ามารุกรานในดินแดนญวน ลิบสองจุไทย หัวพันห้าทั้งหก เมืองเชียงขวาง เมืองหลวงพระบาง และเมืองเวียงจันทน์ การรุกรานของพวกฮ่อได้สร้างความหวาดกลัวไปทั่วทั้งดินแดนลาวเมื่อฮ่อรุกรานมาถึงเมืองเวียงจันทน์ ชาวลาวเวียงจันทน์บางส่วนอพยพหนีฮ่อลงมาสร้างบ้านเรือนอยู่ทางแม่น้ำโขงฝ่ายไทยได้ส่งกองทัพขึ้นไปปราบฮ่อที่เมืองเวียงจันทน์ใน พ.ศ.๒๔๑๘ ฮ่อเมืองเวียงจันทน์ถูกกองทัพไทยตีแตกถอยร่นไปอยู่ในแขวงเชียงขวาง เมื่อพระยาพิชัยทราบข่าวการแตกทัพของพวกฮ่อ จึงนำกำลังเข้าสมทบกับเจ้าบัวคำอุปราชเมืองหลวงพระบางขึ้นไปขับไล่ฮ่อที่เมืองเชียงขวาง จนกระทั่งสามารถขับไล่พวกฮ่อจากแขวงเชียงขวางออกไปได้ทั้งหมด หลังจากสงครามยุติลง ไทยได้กวาดต้อนชาวพวนกลับมาไทยประมาณ ๒,๖๐๐ คน ลงมาทางเมืองหลวงพระบาง แต่กลุ่มผู้อพยพเกิดล้มตายระหว่างเดินทาง จึงได้ทั้งชาวพวนกลุ่มหนึ่งไว้เมืองหลวงพระบางประมาณ ๑,๐๐๐ คน และได้้นำผู้อพยพอีกส่วนหนึ่งกลับมาไทย ต่อมาพวกฮ่อเข้ามารุกรานอีกในพ.ศ. ๒๕๒๘ ไทยจึงส่งกองทัพไปขับไล่พวกฮ่ออีกครั้ง และสามารถปราบฮ่อลงได้ใน พ.ศ.๒๕๒๙ จึงนำกองทัพกลับเมืองไทยพร้อมกับกวาดต้อนชาวผู้ไทและชาวพวนที่อยู่ในแขวงเชียงขวาง แขวงหัวพันห้าทั้งหกกลับลงมาไทยได้เป็นจำนวนมาก (นิวัติ ทองวาล, ๒๕๕๔, หน้า ๖๑)

การกวาดต้อนของกลุ่มคนพวนเข้ามาในประเทศไทย ทำให้คนพวนมีการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวตามที่แตกต่างกัน ของประเทศไทย คือ

ภาคกลาง

๑. จังหวัดลพบุรี ที่บ้านถนนใหญ่ ถนนแค บ้านโคกกระเทียม อำเภอบ้านหมี่ อำเภอโคกสำโรง
๒. จังหวัดสิงห์บุรี ที่อำเภอพรหมบุรี บ้านบางน้ำเชี่ยว บ้านโคกคา บ้านแปง
๓. จังหวัดสุพรรณบุรี ที่อำเภอบางปลาม้า บ้านลาน บ้านเก้าห้อง บ้านมะขามล้ม บ้านวัดโบสถ์ บ้านท่าตลาด บ้านตะลุ่ม
๔. จังหวัดสระบุรี ที่อำเภอหนองโดน บ้านกล้วย บ้านคร้ว อำเภอคอนฟูต
๕. จังหวัดอุทัยธานี ที่อำเภอทับทัน อำเภอลานสัก
๖. จังหวัดกาจนบุรี ที่อำเภอพนมทวน
๗. จังหวัดราชบุรี ที่อำเภอเมือง อำเภอบ้านโป่ง
๘. จังหวัดนครนายก อำเภอปากพลีมีชาวไทยพวนมากที่สุดในจังหวัด เช่น บ้านฝั่งคลอง บ้านท่าแดง บ้านหนองแสง บ้านคลองตะเคียน บ้านคลองคล้า บ้านเกาะคา บ้านเขมโค้ง บ้านสะแกชิง บ้านชุมข้าว บ้านหนองหัวลิง บ้านโพธิ์ศรี บ้านโพธิ์ทอง บ้านกลางโสภา บ้านเกาะหวาย บ้านเนินหินแร่ ฯลฯ

ภาคเหนือ

๑. จังหวัดแพร่ บ้านทุ่งโฮ้งเหนือ ทุ่งโฮ้งใต้ อำเภอเมือง
  ๒. จังหวัดพิษณุโลก บ้านแช่ก บ้านวังทอง
  ๓. จังหวัดอุตรดิตถ์ บ้านปากฝาง บ้านผาจุก อำเภอเมือง
  ๔. จังหวัดพิจิตร อำเภอบางขุนนาค อำเภอตะพานหิน อำเภอทับคล้อ
  ๕. จังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภอหล่มเก่า อำเภอตะพานหิน อำเภอชัยสมอทอด อำเภอชนแดน
  ๖. จังหวัดสุโขทัย อำเภอศรีสัชชนาลัย บ้านหาดเสี้ยว บ้านหาดสูง บ้านแม่ราก อำเภอสวรรคโลก
- อำเภอลานทราย
๗. จังหวัดนครสวรรค์ อำเภอท่าตะโก อำเภอตากลี อำเภอตากฟ้า
  ๘. จังหวัดเชียงราย อำเภอเชียงแสน
  ๙. จังหวัดน่าน อำเภอเวียงสา (บ้านหลังมื่นพวน) อำเภอท่าวังผา (บ้านผามูล)

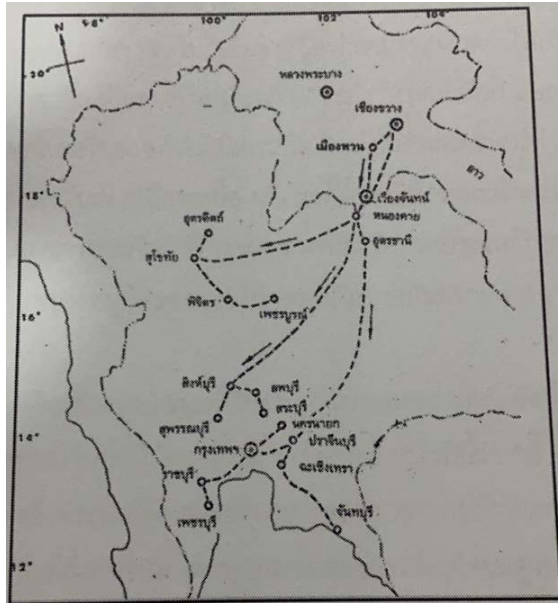
ภาคตะวันออก

๑. จังหวัดปราจีนบุรี อำเภอศรีมหาโพธิ อำเภอโคกปีป (บ้านหัวซา บ้านหัวหว่า บ้านหัวนา บ้านหนองเสือ บ้านหนองสะแก บ้านโพนไทร บ้านดอน บ้านยา บ้านปรือหวาน บ้านส้มแสง)
๒. จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอพนมสารคาม อำเภอสนามชัยเขต
๓. จังหวัดชลบุรี อำเภอพนัสนิคม

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๑. จังหวัดอุดรธานี อำเภอบ้านผือ เขตเทศบาลตำบลบ้านผือ ๙ ชุมชน หมู่บ้านตำบลกลางใหญ่ ตำบลหายโศก ตำบลคำบง ตำบลคำด้วง ตำบลคำด้วง ตำบลเมืองพาน อำเภอหนองหาน ที่ตำบลบ้านเชียง
๒. จังหวัดเลย อำเภอเมือง อำเภอเชียงคาน
๓. จังหวัดหนองคาย ตำบลบ้านหม้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอโพธิ์ตาก
๔. จังหวัดอุบลราชธานี ตำบลแจระแม อำเภอเมือง

๕. จังหวัดอุบลราชธานี

รูปภาพที่ ๒ : แผนที่แสดงเส้นทางอพยพของชาวพวนจากเมืองเชียงขวางเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนไทย (ปรารภณา แซ่อึ้ง, ๒๕๔๓, หน้า ๕๔)

๓. สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวพวน

๓.๑ วิถีชีวิตชาวพวน

วิถีชีวิตชาวพวน ชาวพวนเป็นชนชาติที่รักสงบ มีจิตใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นิยมทานข้าวเหนียว เป็นอาหารหลัก และรักพวกพ้อง สร้างบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา เลี้ยงสัตว์ ยามว่างหลังจากทำนาเสร็จ ผู้ชายนิยมทำเครื่องจักรสานไว้ใช้ในครัวเรือน ผู้ส่วนผู้หญิงนิยมทอผ้าไหมไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน ผ้าชิ้นไหมของชาวพวนทำมาจากวัตถุดิบตามธรรมชาติ เช่น ไหม ผ้าย มาถักทอเป็นผ้ามัดหมี่มีลวดลายสวยเป็นเอกลักษณ์ ผู้หญิงชาวพวนนิยมแต่งกายด้วยผ้าชิ้นไหม เสื้อคอกลมแขนยาว หากเป็นงานประเพณีสำคัญจะแต่งกายอีกแบบหนึ่ง คือ ใส่เสื้อขาวไว้ด้านนอก ด้านในเป็นเสื้อเอี้ยม และนุ่งชิ้นไหมลายล่อง ส่วนการแต่งกายของผู้ชายชาวพวนนิยมสวมกางเกง ปองขาใหญ่ สวมเสื้อเชิ้ตแขนสั้นและแขนยาว ชาวพวนอยู่ร่วมกันโดยยึดหลักจารีตทางสังคมหรือเรียกว่าฮีต ๑๒ คอง ๑๔ เป็นเครื่องจรรโลงสังคมของชาวพวนให้อยู่กันอย่างสงบสุข

๓.๒ ความเชื่อชาวพวน

คติความเชื่อ ชาวพวนมีความเชื่อเกี่ยวกับภูติผี ผีของชาวพวนแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทด้วยกัน คือ ประเภทแรก ผีที่คอยช่วยเหลือปกป้องรักษาชาวบ้านให้ร่มเย็น เช่น ผีแถน ผีปู่ตา ส่วนประเภทที่สอง คือ ภูติผีที่ชั่วร้าย คอยนำความโชคร้าย ความทุกข์ และภัยพิบัติเข้ามาในหมู่บ้าน ในโลกความเชื่อของชาวพวนผีแถน หรือพญาแถนเป็นผี อยู่ในตำแหน่งสูงสุดเปรียบเสมือนเทพเจ้า มีอำนาจควบคุมดินฟ้าอากาศบันดาลฝนให้แก่ ชาวพวน หากปีใดผีแถนโกรธปี

นั้นฝนจะแล้ง และผีอีกชนิดหนึ่งที่ชาวพวนให้การเคารพสักการะบูชาทุกหมู่บ้าน คือ ผีปู่ตา เป็นผีประจำหมู่บ้านหรือผีบรรพบุรุษของชาวพวน เมื่อชาวบ้านอพยพโยกย้ายไปตั้งหมู่บ้านยังบริเวณแห่งใดจะต้องมีการสร้างศาลปู่ตาขึ้นประจำหมู่บ้าน เพื่อให้ผีปู่ตาคอยปกป้องคุ้มครองคนในหมู่บ้านให้พ้นจากภัยอันตรายต่างๆ ขณะเดียวกันชาวบ้านก็เชื่อว่าผีปู่ตาก็สามารถบันดาลให้เกิดเรื่องร้ายแก่คนในชุมชนได้ถ้าหากไม่ปฏิบัติตนตามจารีต หรือชาวบ้านเรียกว่า "ชะล่า" การทำผิดขนบธรรมเนียม ซึ่งปู่ตาก็จะบันดาลให้เกิดเรื่องร้ายเฉพาะบุคคลหรืออาจทำให้เกิดความเดือดร้อนกับคนทั้งหมู่บ้าน โดยชาวบ้านนิยมสร้างศาลปู่ตาห่างจากหมู่บ้านทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ บริเวณตั้งศาลมีลักษณะที่ดอน มีต้นไม้ใหญ่บรรยากาศร่มรื่นเพื่อให้ปู่ตาอยู่สบาย ดังนั้น ชาวพวนจึงมีพิธีกรรมอย่างหนึ่งเรียกว่าประเพณีบุญเลี้ยงบ้านหรือบุญเลี้ยงปู่ตา เพื่อสักการะบูชาให้ผีปู่ตาค้ำครองหมู่บ้านของตนให้ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ (ฤติมน ปรีดีสุนิต, ๒๕๓๙, หน้า ๓๓)

ประเพณีบุญเลี้ยงบ้านหรือเลี้ยงปู่ตา เป็นพิธีกรรมเก่าแก่ของชาวพวน จัดขึ้นในเดือน ๖ ในการทำพิธีจะต้องมีตัวแทนติดต่อบริเวณระหว่างชาวบ้านกับผีปู่ตา ชาวบ้านเรียกผู้ทำหน้าที่นี้ว่า "จ้ำ" และต้องเป็นเพศชายเท่านั้น เมื่อจ้ำคนเก่าตายลูกของจ้ำจะเป็นผู้สืบทอดตำแหน่งต่อจากพ่อ แต่ถ้าหากจ้ำคนปัจจุบันไม่มีบุตรสืบสกุล ชาวบ้านจะคัดเลือกผู้ทำหน้าที่จ้ำคนใหม่ โดยบุคคลนั้นต้องประพฤติตนอยู่ในคลองธรรม ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเข้ามาเป็นทำหน้าที่จ้ำคนต่อไป และมี "นางเทียม" เป็นร่างทรงของจ้ำให้ชาวบ้านสอบถามปัญหาต่างๆ ในวันทำพิธี ก่อนการทำบุญเลี้ยงผีปู่ตาจ้ำจะแจ้งให้คนในหมู่บ้านทราบก่อนประมาณ ๗ - ๑๐ วัน เพื่อให้มีเวลาในการเตรียมเครื่องเซ่น ประกอบด้วย เหล้า ไก่ หมากพลู บุหรี่ ข้าว ชัน ๕ ดอกไม้ธูปเทียน มาถวายแก่ผีปู่ตาในวันทำพิธี เมื่อเสร็จพิธีในช่วงแรกแล้ว จ้ำจะทำการอัญเชิญผีปู่ตาเข้าทรงร่างของนางเทียมเมื่อผีปู่ตาเข้าร่างของนางเทียมแล้วชาวบ้านสามารถได้ถามปัญหาไม่ว่าจะเป็นปัญหาในครอบครัวตนหรือว่าปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นกับหมู่บ้าน ซึ่งพิธีกรรมนี้ชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้หมู่บ้านของตนได้รับการดูแลจากผีปู่ตาเป็นอย่างดี ข้าวและน้ำอุดมสมบูรณ์ สัตว์เลี้ยงไม่ล้มตาย (ฤติมน ปรีดีสุนิต, ๒๕๓๙, หน้า ๓๕)

๓.๓ ภาษาพวน

ชาวพวนจะมีภาษาเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ทั้งภาษาพูด และภาษาเขียน แต่ปัจจุบันภาษาเขียนจะไม่มีคนเขียน ได้ ยังคงเหลือเพียงภาษาพูด ซึ่งมีสำเนียงคล้ายเสียงภาษาถิ่นเหนือ อักษร "ร" ในภาษาไทยกลาง จะเป็น "ฮ" ในภาษาพวน เช่น รัก - ฮัก หัวใจ - หัวเจอ ใคร - เผอ ไปไหน - ไปกะเลอ ปัจจุบันชาวพวนในจังหวัดปราจีนบุรียังคงสภาพความเป็น สังคมเกษตรกรรม ยังมีความผูกพันกัน แน่นแฟ้นในหมู่ชาวพวน และมีความสัมพันธ์อันดีกับชาวไทยกลุ่มอื่น ทั้งยังคง พยายามรักษาประเพณี วัฒนธรรมของเผ่าพันธุ์อย่างดีแต่เพราะความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ และสภาพสังคม เศรษฐกิจ ที่ เปลี่ยนไป ทำให้วิถีชีวิตของชาวพวนเปลี่ยนไปจากเดิมบ้าง เช่น ภาษาพูด คนหนุ่มสาวจะนิยมพูดภาษาไทยกลาง แม้จะอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน หรือประเพณีพื้นบ้านบางอย่างก็มีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจ เช่น แต่เดิม ประเพณีใส่กระจาด ประเพณีเทศน์มหาชาติ จะจัดทำทุกปี และมีการทำอาหารเลี้ยงดู และใส่กระจาดกันทุกบ้านปัจจุบัน จะไปใส่กระจาดกันที่วัดหากปีใดเศรษฐกิจไม่ดี กังดใส่กระจาด เป็นต้น และนิยมทำบุญด้วยเงินมากกว่าสิ่งของตามความ นิยมของสังคมปัจจุบัน

ด้านศาสนาและประเพณี ตำบลหัวหว้า

พิธีสู่ขวัญข้าว จังหวัดปราจีนบุรีจะมีการสืบสานประเพณีการทำพิธีสู่ขวัญข้าว จะมีการสวดเจริญพระพุทธมนต์เพื่อเป็นสิริมงคล และให้ชาวบ้านทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ หลังจากนั้นประกอบพิธีสู่ขวัญข้าวโดยหมอขวัญทวี แพงมา โดย การสู่ขวัญข้าวนั้นเพื่อบูชาพระแม่โพสพ หมายถึงข้าวและเพื่อพืชพันธุ์อาหารสมบูรณ์ตามฤดูกาล คุณสุนิตย์ ชายดี ปราณี ไทยพวนแห่งบ้านเกาะสมอจึงได้พาชาวบ้านมาทำพิธีสู่ขวัญข้าวกันที่วัดเพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีนี้ไว้เพื่อไม่ให้สูญหายไปจากชุมชนของไทยพวนบ้านเกาะสมอ

บุญพะเวต วันขึ้น ๑๓ ค่ำเดือน ๑๒ ซึ่งทางวัดได้ตั้งบุญพะเวตของชาวมุสลิมไทยพวนบ้านเกาะสมอ(โพนไชย)จ.ปราจีนบุรี ที่ บรรพบุรุษเฝ้าพากันสืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน ดังรูปที่จุดตะเกียงคือหอของพระอุทิศเมื่อมีงานบุญใหญ่ ก็จะมีการอันเชิญ พระอุทิศเพื่อมาปกป้องภัยต่างๆเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และตั้งเครื่องต่างๆ รวมถึงข้าวพันก้อน หมากพลูพันอัน ดอกไม้พันดอก และอื่นๆคินนิพระเพินจิตมาลัยหมื่นมาลัยแสน แล้ววันขึ้น๑๔ค่ำประมาณเวลาตี๕กว่าๆ ชาวบ้านจะพากันแห่ข้าวพันก้อนและพระสงฆ์จะเริ่มเทศเกี่ยวกับพระเวสสันดรชาดกตั้งกัณฑ์เทศพรถึงกัณฑ์สุดท้าย และเป็นบุญสุดท้ายใน รอบปีของชุมชนไทยพวนบ้านเกาะสมอ(โพนไชย)ชุมชนไทยพวนที่มีประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบสานกันมาถึงปัจจุบัน

ประเพณีทำบุญเสาหลักกลางใจบ้านของชาวไทยพวนบ้านเกาะสมอ มีการทำบุญเสาหลักกลางใจบ้านของชาวไทยพวนบ้านเกาะสมอ (โพนไชย) จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นประเพณีที่มี การเล่าขานกันมาแต่ครั้งอยู่เวียงจันทน์ประเทศลาวว่าเมื่อก่อนบรรพบุรุษที่มาอาศัยที่นี่ได้ทำการปักเสาหลักเอาไว้ ณ ปัจจุบันนี้ก็มีอายุประมาณ ๒๐๐ ปี

การรำถวายองค์หลวงพ่อโพธิ์ พระอาจารย์ณรงค์เจ้าอาวาสวัดเกาะสมอ(โพไชย) จังหวัดปราจีนบุรี ได้จัดสถานที่และได้อันเชิญองค์หลวงพ่อโพธิ์ ขึ้นประดิษฐานบนศาลาและชาวบ้านเกาะสมอ(โพนไชย)ได้นำผลไม้ต่าง ๆ มาสักการะองค์หลวงพ่อโพธิ์ และเวลา ๒ พุ่มมี การรำถวายองค์หลวงพ่อโพธิ์และการแสดงหุ่นโจทหลุย

ประเพณี ๑๒ เดือน ชาวพวนมีประเพณีสืบทอดกันมาอย่างยาวนานหรือชาวพวนเรียกว่า ฮีต ๑๒ เป็นประเพณีของชาวพวนทั้งสิบสองเดือน โดยแต่ละเดือนนั้นจะมีพิธีกรรมแตกต่างกันไป ซึ่งประเพณีดังกล่าวของชาวพวนเป็นประเพณีที่มีมิติความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างความเชื่อ ศาสนา ธรรมชาติ และสังคมของชาวพวน กล่าวคือโครงสร้างสังคมของชาวพวนมีมิติความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและโลกของภูติผี อาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ทำนาเป็นอาชีพหลัก ซึ่งการทำนาศมัยก่อนนั้นเป็นการทำนาแบบนาปี คือ การทำนาเพียงครั้งเดียวต่อปี ซึ่งในแต่ละปีนั้นสภาพดินฟ้าอากาศไม่เหมือนในทุกปี บางปีมีฝนมาก บางปีมีฝนน้อย จึงเกิดประเพณีกำฟ้าขึ้นมา ซึ่งประเพณีเปรียบเสมือนการพยากรณ์อากาศของชาวพวนในแต่ละปี หรือ ประเพณีเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาของคนในหมู่บ้าน เช่น ประเพณีเลี้ยงผีปู่ตา ไม่เพียงเป็นประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อของพวนเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการแก้ปัญหาของสังคมโดยส่งผ่านทาง

พิธีกรรม ซึ่งจะมีเจ้าและนางเทียมเป็นตัวกลางแก้ปัญหาของหมู่บ้าน โดยในพิธีเมื่อมีการเข้าทรงร่างนางเทียมแล้ว ผีปูดจะแนะนำแนวทางวิธีแก้ไขปัญหาก็กำลังเกิดขึ้นในหมู่บ้าน โดยไม่มีใครกล้าปฏิเสธคำขอของนางเทียม เพราะกลัวว่าโชคร้ายต่างๆ จะเข้ามาสู่ครอบครัวหรือหมู่บ้านของตน เป็นต้น มีประเพณีในแต่ละเดือน ดังนี้

เดือนอ้ายบุญข้าวเม่า เป็นช่วงที่ข้าวกำลังให้ผลผลิต ชาวบ้านจะข้าวเกี่ยวใหม่มาตำเอาเปลือกออกแล้วนำข้าวสีเขียวอ่อนได้จากการตำมาคลุกเคล้ากับน้ำตาลผสมกับมะพร้าวเป็นอันเสร็จ จากนั้นในวันพรุ่งจะนำข้าวเม่าไปถวายพระ จึงเรียกว่าบุญข้าวเม่า (สมคิด จูทอง, ๒๕๖๐, หน้า ๕๔)

เดือนยี่บุญข้าวหลามหรือบุญข้าวจี ช่วงนี้ข้าวได้รับการเก็บเกี่ยวไปแล้ว ด้วยความที่วากลัวพระขาดแคลนภัตตาหารจึงทำข้าวจีถวายพระก่อนที่ตนจะเดินทางไปเยี่ยมญาติในหมู่บ้านอื่น กลายเป็นประเพณีทำบุญข้าวจีขึ้นมา การทำข้าวจีชาวบ้านจะนำเอาข้าวเหนียวมาปั่นเป็นก้อนกลมๆพอตมมือ แล้วนำไปย่างแล้วนำไปถวายพระในวันรุ่งขึ้น ปัจจุบันนิยมทำเป็นข้าวหลามเพราะว่าชาวพวนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเปลี่ยนกินข้าวเจ้าแทนข้าวเหนียว ส่วนการทำข้าวหลาม ชาวบ้านจะนำข้าวใหม่ที่ตนเก็บเกี่ยวมาบรรจุใส่กระบองไม้ไผ่ผสมกับน้ำกะทิ จากนั้นนำไปเผาไฟและนำไปถวายพระในวันรุ่งขึ้น (สมคิด จมทอง, ๒๕๖๐, หน้า ๕๔)เดือนยี่บุญข้าวหลามหรือบุญข้าวจี ช่วงนี้ข้าวได้รับการเก็บเกี่ยวไปแล้ว ด้วยความที่วากลัวพระขาด

ของชาว... ยพวนมา ตั้งแต่ยุคโบราณ พิธีกรรมนี้เปรียบเสมือนวันพยากรณ์อากาศในแต่ละปีของชาวพวน และเป็นช่วงเวลาที่ชาวพวนมีกิจกรรมสังสรรค์กันอย่างสนุกสนาน นับได้ว่าเป็นประเพณีสร้างความสามัคคีของชาวพวนในการร่วมกันจัดงานนี้ขึ้นมา เพื่อบูชาเทพเจ้าสูงสุดของชาวพวน คือ พญาแถนหรือผีฟ้า ผีชั้นสูงสุดของชาวพวน ในวันกำฟ้า ชาวพวนจะหยุดการทำงานทุกกรณี พิธีกรรมนี้จัดขึ้นในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี สมัยก่อนผู้เฒ่าหรือผู้อาวุโสของหมู่บ้านจะเป็นผู้คอยฟังเสียงฟ้าร้องครั้งแรกของเดือนสาม เมื่อได้ยินเสียงฟ้าร้องก็จะเรียกคนในหมู่บ้านมานัดหมายทำพิธีกำฟ้า ผู้อาวุโสจะพยากรณ์สภาพอากาศและความเป็นอยู่ของชาวบ้านในปีนั้น โดยคำนายเกี่ยวกับสภาพอากาศ ดังนี้

ทิศตะวันออก	มีฝนดี ข้าวในนาให้ผลผลิตดี
ทิศใต้	ฝนแล้ง นาข้าวเสียหาย
ทิศตะวันตก	ฝนตกปานกลาง นาในที่ลุ่มให้ผลผลิตดี นาดอนให้ผลผลิตไม่ดี
ทิศตะวันออกเฉียงใต้	แห้งแล้ง ข้าวยากมากแพง

หลังจากพิธีกำฟ้าผ่านไป ๗ วัน ชาวบ้านจะนำอาหารหวานคาวไปทำบุญที่วัดอีกครั้งหนึ่งหลังจากทำบุญแล้ว นำท่อนพินติดไฟ ๑ ท่อน ไปทิ้งในแม่น้ำลำคลองที่อยู่ใกล้ โดยเชื่อว่าการเป็นการแก้ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าสิ้นสุดระยะเวลาของพิธีกำฟ้า (ประดิษฐ์ ศิลปบุตร และคณะ, ๒๕๕๘, หน้า ๑๐๔ - ๑๐๕)

เดือนสี่บุญหน้าลาน เป็นเดือนที่เกี่ยวข้องแล้วนำข้าวมาทอนมัดเป็นพ่อนขนใส่เกวียนใส่กระแทะให้ควายลากมารวมกองไว้ที่ลานข้าว ชาวพวนในหมู่บ้านพากันมาช่วยงานหรือเรียกว่าลงแขก เอาพ่อนมากองไว้ที่ลานเรียบร้อยจะทำบุญหน้าลานก่อน โดยนิมนต์พระมาสวดมนต์ ฉันทภัตอาหารแล้วจึงนวดข้าว ก่อนนำขึ้นยุ้งฉางก็จะทำพิธีสู่ขวัญข้าวอีกครั้ง เป็นการให้ความเคารพต่อข้าวของชาวพวน (พงษ์ พันธุ์ศิริ, ๒๕๕๗, หน้า ๗๒)

เดือนห้าบุญสงกรานต์ ชาวพวนเรียกประเพณีว่า บุญสังขานต์ คล้ายกับสงกรานต์ของไทย แต่ของชาวพวนจะมีพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะวัฒนธรรม ปัจจุบันพิธีกรรมบางอย่างได้ถูกลดทอนไปและปรับตัวเข้ากับบริบทสังคมสมัยใหม่ แต่ก็ยังมีบางหมู่บ้านที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีเอาไว้ โดยในวันสงกรานต์ หลายพื้นที่ยังมีได้แก่ พิธีสาดน้ำ นำเอาข้าวสารและหญ้าคามมาใส่กระบุง จากนั้นนำเสื้อผ้าของคนในครอบครัวมาใส่ไว้ในตะกร้า จากนั้นปิดปากตะกร้า นำเอาอาหาร เช่น ข้าวเหนียวแดง ข้าวเกรียบปิ้ง กล้วย ดอกไม้ ธูปเทียนสำหรับบูชา นำไปวัด ให้พระสวดเชื่อว่าพิธีกรรมนี้จะทำให้ครอบครัวมีแต่สิ่งดีเข้ามาเทียนเวียนหัว เป็นพิธีกรรมต่อชะตาอย่างหนึ่งของชาวพวนในวันสงกรานต์ จะนำเทียนมารีดให้มีขนาดเล็กพอฟันเข้ากับศีรษะได้ แล้วหยิกตัวเองตามจำนวนอายุหรือเกินกว่านั้น เมื่อเสร็จ

พิธีแล้วให้นำเอาเทียนที่ใส่อยู่บนศีรษะใส่ตระกร้าเดียวกับตระกร้าสุดเสื่อ และจุดเทียนขณะพระสวดก็เป็นอันเสร็จพิธี ถือเป็นการต่ออายุของเจ้าของชะตาให้มีอายุยืนยาว และกวรดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผีบรรพบุรุษหรือผีไร้ญาติเพื่อให้เข้าอยู่อย่างสงบสุขไม่มาเบียดเบียน (พงษ์ พันธุ์ศิริ, ๒๕๕๗, หน้า ๗๒-๗๓)

เดือนหกกวนข้าวทิพย์ ก่อนวันวิสาขบูชาชาวพวนจะร่วมกันกวนข้าวทิพย์เพื่อนำไปทำบุญที่วัด คนในหมู่บ้านและพระจะร่วมกันพิธีกวนข้าวทิพย์ โดยให้สาวบริสุทธิ์ในหมู่บ้านแต่งกายชุดสีขาวจำนวน ๔ คน กวนข้าวก่อน จากนั้นจึงให้ชาวบ้านที่เหลือเข้ามามีส่วนร่วมในการกวนจนกระทั่งเสร็จสมบูรณ์ จากนั้นในวันวิสาขบูชาจึงนำข้าวทิพย์ไปทำบุญที่วัด (สมคิด จุมทอง, ๒๕๖๐, หน้า ๕๔)

เดือนเจ็ดบุญกลางบ้านหรือบุญหลังบ้าน พิธีกรรมนี้ชาวพวนจะจัดทำพิธีขึ้นในเดือน ๗ ของทุกปี โดยคนจะมีผู้นำในหมู่บ้านประชุมนัดชาวบ้านเรื่องการทำบุญกลางบ้าน จากนั้นในวันงานก็นิมนต์พระมาทำพิธีทั้งนี้การทำบุญกลางบ้านหรือหลังบ้านเป็นการเลี้ยงผีนา เชื่อว่าจะทำในการเก็บเกี่ยวข้าวจะได้ข้าวในปริมาณมาก และยังเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษของตน (สมคิด จุมทอง, ๒๕๖๐, หน้า ๕๘)

เดือนแปดบุญวันอาสาฬหบูชา เข้าพรรษา เป็นพิธีกรรมตามประเพณีของชาวพุทธทั่วไป ในวันอาสาฬหบูชา พวคนจะพากันนำข้าวปลาอาหารไปทำบุญ ฟังเทศน์ วัดใกล้บ้าน บางส่วนโดยเฉพาะผู้สูงอายุนิยมถือศีลอุโบสถอยู่วัด ๑ วัน พอถึงวันเข้าพรรษาวงบ้านนำอาหาร ผ้าอาบน้ำฝน เทียนพรรษา แก่พระภิกษุสงฆ์ตามธรรมเนียมปฏิบัติของวัเข้าพรรษา กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ หลังจากทำพิธีเสร็จชาวบ้านร่วมกันทานอาหารพบปะญาติพี่น้องของตนในวัด (สมคิด จุมทอง, ๒๕๖๐, หน้า ๖๐)

เดือนเก้าบุญสารทพวนหรือบุญห่อข้าว เป็นการทำบุญให้กับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ โดยพิธีกรรมนี้ชาวพวนจะนำข้าวมาห่อด้วยใบตองสดเป็นกระทงแล้วนำไปให้พระทำพิธีสวดที่วัด จากนั้นจึงนำห่อข้าวไปวางไว้บริเวณต้นไม้หรือบริเวณต่างๆในวัด แล้วกลับมาบ้านนำหอบชาวพวนเรียกหอบนี้ว่า "หอบฝ้าย่าฝี้เจียง" ใส่อาหารคาวหวานมาเชิญให้ผีไร้ญาติสิ่งสถิตในบ้านของตนออกไปจากเรือน เพราะชาวพวนเชื่อว่าตามบ้านเรือนของตนนั้นมักมีผีไม่ได้รับเชิญแอบเข้ามาสิ่งสถิตในบ้านของตน จากนั้นในเช้าของวันสารทพวนชาวบ้านก็ไปทำบุญวัดใกล้บ้าน ฟังเทศน์ ฟังธรรม หลังจากเสร็จพิธีกลับไปบูชาพระแม่โพสพ เชื่อว่า จะทำให้พระแม่โพสพพอใจและให้รวงข้าวสมบูรณ์ (ประดิษฐ์ ศิลาบุตร และคณะ, ๒๕๕๘, หน้า ๑๑๔)

เดือนสิบบุญแหวนต้นทาน บุญระหว่างพรรษา เป็นประเพณีที่ชาวพวนจะนำผลผลิตทางการเกษตร ผักหรือผลไม้ต่างๆ นำไปถวายพระที่วัด ซึ่งในช่วงเดือนสิบนี้สมัยก่อนเป็นช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตของชาวพวน นอกจากนี้ในเดือนดังกล่าวชาวบ้านนิยมทำบุญระหว่างพรรษา ในวันพระจะมีการเทศน์มหาชาติทำนองพวน และอุทิศส่วนบุญให้แก่ผีบรรพบุรุษ (พงษ์ พันธุ์ศิริ, ๒๕๕๗, หน้า ๘๐)

เดือนสิบเอ็ดงานบุญออกพรรษาและงนทอดกฐิน ในวันออกพรรษาชาวบ้านจะไปร่วมทำบุญตักตามธรรมเนียมของชาวพุทธทั่วไป ในช่วงบ่ายของวันชาวพวนจะร่วมกันทำปราสาทผึ้งเตรียมไปถวายพระในช่วงค่ำของวัน ชาวบ้านจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งไปยังวัดของหมู่บ้านพร้อมกับปัจจัยไทยธรรมอันจำเป็นของพระภิกษุ ก่อนนำปราสาทผึ้งเข้าไปทำพิธีในพระวิหารมีการเวียนรอบโบสถ์ก่อน จากนั้นจึงนำปราสาทผึ้งขึ้นไปทำพิธีบนโบสถ์โดยมีพระภิกษุสงฆ์สวดคาถา และถวายปราสาทผึ้งพร้อมปัจจัยที่นำมาด้วย หลังจากเสร็จพิธีชาวบ้านนำปราสาทผึ้งไปทิ้งตามโคนไม้ (ประดิษฐ์ ศิลานบุตร และคณะ, ๒๕๕๘, หน้า ๑๑๗)

เดือนสิบสองทำบุญเทศน์มหาชาติใส่กระจาด ในประเพณีชาวพวนจะมีพิธีกรรมสำคัญอยู่สองอย่างด้วยกัน คือ การใส่กระจาดหรือใส่กระจาด ชาวพวนจะนัดแนะกันในหมู่บ้านว่าจะจัดพิธีกรรมขึ้นในวันใดจากนั้นช่วงเย็นก่อนวันใส่กระจาดชาวพวนจะร่วมแรงร่วมใจในการเตรียมงานพิธี ในวันนี้ชาวพวนเรียกว่า วันต้อนสาว ซึ่งจะวนลูกสาวของญาติมิตรมาช่วยทำอาหารที่บ้านของตน และช่วงค่ำของวันหนุ่มชาวพวนจะเดินทางมาช่วยทำอาหารบ้านสาวที่ตนชอบ สิ่งของสำคัญวันใส่กระจาด ประกอบด้วย ข้าวปั้น ขนมหวาน ข้าวต้มมัด ฐูป เทียน เงิน เป็นต้น ชาวบ้านเอาสิ่งของมารวมพิธีกรรมใส่กระจาด และผู้เป็นเจ้าของงานจะจัดอาหารเลี้ยงแขก พบปะสังสรรค์ ร่วมกันทานอาหาร หลังจากนั้นเมื่อแขกลากลับเจ้าพิธีให้ข้าวต้มมัดแก่แขก เรียกว่า การคืนกระจาด พอรุ่งขึ้นของอีกวันเจ้าบ้านนำอาหาร สิ่งของต่างๆไปถวายพระที่วัด ร่วมกันฟังเทศน์มหาชาติ (ประติษฐุ ศิลปบุตร และคณะ, ๒๕๕๘, หน้า ๑๘ - ๑๙)

ประเพณีสงกรานต์แห่หลวงพ้อโพธิ์

วันที่ ๑๕ เมษายน ของทุกปี มีการอัญเชิญหลวงพ้อโพธิ์ลงจากพระอุโบสถแล้ว จะแห่รอบหมู่บ้านเกาะสมอ จำนวน ๑ รอบ เพื่อให้ทุกๆ คน ได้มีโอกาสทำบุญสงกรานต์น้ำหลวงพ้อ และเล่นน้ำสงกรานต์ไปพร้อมๆ กัน ก่อนอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนพระอุโบสถเช่นเดิม เพื่อความเป็นสิริมงคล รับอานิสงค์ให้ชีวิตสดชื่น เย็นกายสบายใจนั่นเอง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลหัวหว้า

๑. ด้านเกษตรกรรม

ที่	ชื่อของภูมิปัญญา	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ที่อยู่	เบอร์โทร
๑	<p>โคก หนอง นา ฟุ้ง หัวซา</p> 	นางนภัสร์ แก้วดี	หมู่ ๕ บ้านหัวซา ต.หัวหว้า	๐๘๑-๘๑๘๐๘๓๓
๒	<p>ศูนย์เรียนรู้สุขภาพพึ่งตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหัวซา</p> 	นางสมโอ เดชสอน	หมู่ ๕ บ้านหัวซา ต.หัวหว้า	๐๘๗-๕๐๗๒๔๙๖

๒.ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม สิ่งประดิษฐ์ และการแปรรูปผลิตภัณฑ์

ที่	ชื่อของภูมิปัญญา	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ที่อยู่	เบอร์โทร
๑	จักรกลถซ เฟอร์นิเจอร์ 	จักรกลถซ เฟอร์นิเจอร์	หมู่ ๖ ต.หัวหว้า	๐๙'๓-๗๖๘๔๘๓๓
๒	กลุ่มอาชีพเย็บหมวก บ้านหัวซา 	กลุ่มอาชีพบ้านหัวซา	หมู่ ๕,๖ บ้านหัวซา ตำบลหัวหว้า	
๓	กลุ่มจักสานแข่งขนมจิ้นไม้ไผ่	กลุ่มอาชีพบ้านหนอง ปรือน้อย	หมู่ ๙ บ้านหนอง ปรือน้อย ตำบลหัว หว้า	
๔	ชุดโต๊ะจากถังน้ำมัน บ้านหนองหู่ซ้าง ตำบลหัวหว้า 	บ้านหนองหู่ซ้าง	หมู่ ๘ บ้านหนองหู่ ซ้าง	

๓.ด้านอาหาร เครื่องดื่ม

ที่	ชื่อของภูมิปัญญา	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ที่อยู่	เบอร์โทร
๑	ข้าวหลามเผา 	ชุมชนไทยพวน	ต.หัวหว้า	

๔.ด้านการแพทย์ไทย สมุนไพร และยารักษาโรค

ที่	ชื่อของภูมิปัญญา	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ที่อยู่	เบอร์โทร
๑	กลุ่มสมุนไพรเพื่อการศึกษาและแพทย์แผนไทย 	นายสุนทร เขาวนะพานิช	หมู่ ๖ บ้านหัวซา ต.หัวหว้า	๐๙๖ -๖๓๔ ๐๗๗/๑
๒	หมอรักษาโรคงูสวัด	นายสามารถ นาครอง	หมู่ ๒ ต.หัวหว้า	๐๘๙-๕๒๘๖๕๙๙
๓	หมอต่อกระดุก เป่าน้ำมันงา	นายไฉน โอบอ้อม	หมู่ ๑ บ้านหัวหว้า	

๕.ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ที่	ชื่อของภูมิปัญญา	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ที่อยู่	เบอร์โทร
๑	โครงการธนาคารน้ำใต้ดิน 	นายอุดม คุศรี	หมู่ ๓ ต.หัวหว้า	๐๓๗-๒๑๐๘๓๓

๕.ด้านศิลปกรรม

ที่	ชื่อของภูมิปัญญา	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ที่อยู่	เบอร์โทร
๑	วงดนตรีไทย (อังกะลุง)	ชุมชนบ้านหนองหู่ช้าง	หมู่ ๘ บ้านหนองหู่ช้าง ต.หัวหว้า	
๒	การตีกลองยาว	บ้านหนองปรือน้อย	หมู่ ๙ บ้านหนองปรือ น้อย ต.หัวหว้า	

๖.ด้านภาษาและวรรณกรรม

ที่	ชื่อของภูมิปัญญา	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ที่อยู่	เบอร์โทร
๑	ภาษาพวน(พูดภาษาพวน)	ชุมชนไทยพวน	หมู่ ๑,๒,๓,๔ ,๕,๖,๑๕ ต.หัวหว้า	
๒	ภาษาอีสาน(พูดลาว)	ชุมชนอีสาน	หมู่ ๗,๘,๑๐,๑๑,๑๓	

๗.ศาสนา วัฒนธรรม

ที่	ชื่อของภูมิปัญญา	ชื่อของเจ้าของภูมิปัญญา	ที่อยู่	เบอร์โทร
๑	วัฒนธรรมไทยพวน	ชุมชนไทยพวน	หมู่ ๑,๒,๓,๔ ,๕,๖,๑๕ ต.หัวหว้า	
๒	พิธีกรรมทางศาสนา 	นายสุนิตย์ ชายดี		

